

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Marek Štoudek

**Eduardovský appeasement? Příspěvek k
zahraniční politice Velké Británie před první
světovou válkou.**

Bakalářská práce

Praha 2015

Autor práce: **Marek Štoudek**

Vedoucí práce: **PhDr. Jaromír Soukup, Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2015**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

ŠTOUDEK, Marek. Eduardovský appeasement? Příspěvek k zahraniční politice Velké Británie před první světovou válkou. Praha, 2015. 54 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jaromír Soukup, Ph.D.

Abstrakt

Bakalářská práce Eduardovský appeasement? Příspěvek k zahraniční politice Velké Británie před první světovou válkou. se zaměřuje na činy Velké Británie před první světovou válkou a klade si otázku, jestli v této době opravdu uplatňovala Velká Británie appeasement, aby se vyhnula blížící se válce. Zkoumá tedy vztahy k ostatním velmocím té doby a především k Německu. Cílem této práce je tedy zhodnocení politiky Velké Británie a následná aplikace teoretických konceptů na tuto problematiku, což povede k zodpovězení hlavní výzkumné otázky. Tato práce nabízí také alternativní koncepty jako teorii rovnováhy moci, rovnováhy hrozeb a komplexní vzájemné závislosti, které mohou taktéž vysvětlovat činy Velké Británie, namísto appeasementu.

Abstract

Bachelor thesis Edwardian Appeasement? A Contribution to the Foreign Policy of Great Britain before the Great War. focuses on the actions of Great Britain before First World War. Analyses whether the Great Britain really used the policy of appeasement to avoid possible war at the beginning of 20th century. Maps steps of British diplomacy and relationships with other superpowers, especially with Germany. The aim of this thesis is to valorize international policy of Great Britain and then application of theoretical concepts on this issue, leading to answer the main research question. This work also offers alternative concepts such as Balance of Power, Balance of Threats and Complex Mutual Dependence, which may also explain the actions of the Great Britain, rather than appeasement.

Klíčová slova

Mezinárodní vztahy, První světová válka, Velká Británie, Appeasement, Německo, Rovnováha moci, Rovnováha hrozeb, Komplexní vzájemná závislost, Haldaneova mise, Eduard VII.

Keywords

International affairs, 1. World War, Great Britain, Appeasement, Germany, Balance of Power, Balance of Threat, Complex Mutual Dependence, Haldane Mission, Edward VII.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 10. května 2015

Marek Štoudek

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Jaromíru Soukupovi, Ph.D. za jeho odborné vedení této práce, mnoho cenných rad a poznatků, které mi velmi pomohly při psaní této práce a za veškerý věnovaný čas. V neposlední řadě také děkuji své rodině za vytrvalou podporu při studiu.

Institut politologických studií
Projekt bakalářské práce

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Politologie a mezinárodní vztahy

Marek Štoudek

**Eduardovský appeasement? Příspěvek
k zahraniční politice Velké Británie před první
světovou válkou.**

Projekt bakalářské práce

Dne 28. 5. 2014 v Praze

Projekt bakalářské práce

Název: Eduardovský appeasement? Příspěvek k zahraniční politice Velké Británie před první světovou válkou.

Téma: Práce se bude zabývat zahraniční politikou Velké Británie před první světovou válkou. Z počátku zmíní zahraniční politiku Velké Británie s dalšími světovými velmocemi. Bude zmíněno několik teoretických přístupů, jež jsou vhodné k tomuto tématu. Důležité pro celou práci bude také vymezení pojmu appeasement, podle čehož určíme, zda je opravdu možné mluvit o appeasementu i v období před 1. světovou válkou. Hlavní pozornost bude věnována především snaze Velké Británie nevstoupit do války s Německem. Toto období je mnohými nazýváno jako „eduardovský appeasement“. Tento pojem je používán anglickými historiky, kteří věnují svá díla právě této problematice. Mezi spisovatele používající termín „eduardovský appeasement“ patří například Niall Ferguson, jenž ve své knize Nešťastná válka sleduje předválečné úmysly Velké Británie. Název je odvozen od anglického krále Eduarda VII., který vládl Velké Británii a celému jejímu impériu v letech 1901-1910. Tento král překonal tradiční nechuť Velké Británie k zapojování se do evropské politiky a snažil se například o zlepšení vztahů s Francií. V britském prostředí však můžeme sledovat rozpor mezi dvěma směry v britské zahraniční politice. Jeden směr chtějící dodržet Srdečnou dohodu s Francií z roku 1904 a druhý směr, který sympatizoval s Německem. Vztahy s Německem byly ovlivněny spoustou faktorů. Mezi ně zařadíme špionážní mánii, která ovlivnila politiky i spisovatele. Další otázkou je, zda panoval v těchto zemích militarismus? Jakou roli měla problematika námořní rivality a kolonií? Vrcholem snažení se některých britských politiků, především těch sympatizujících s Německem byla tzv. Haldaneova mise, která měla za úkol odvrátit válku mezi Velkou Británií a Německem. V závěru bude práce hodnotit, zda opravdu zahraniční politika Velké Británie může být hodnocena jako určitá forma appeasementu.

Výzkumná otázka: Uplatňovala Velká Británie politiku appeasementu v období před 1. světovou válkou?

Teorie: Z teoretického hlediska se tato práce bude zabývat několika koncepty, do kterých by mohla britská zahraniční politika před 1. světovou válkou zapadat. Prvním takovým konceptem bude rovnováha moci (Balance of power). Tato teorie předpokládá, že při vzestupu moci jednoho aktéra proti němu vystoupí ostatní aktéři, aby vyvážili jeho moc. Dalším použitým konceptem je teorie komplexní vzájemné závislosti. Tato teorie v podstatě doplňuje vyvažování moci. Říká nám, že státy jsou na sobě závislé (ekonomicky, politicky, vojensky). Pokud je taková závislost oboustranná, tak konflikt mezi takovými státy je téměř nemyslitelný. Klíčovým

pojmem celé práce je appeasement, tedy politika ústupků, který je spojován především s obdobím před 2. světovou válkou. Tento pojem bude vymezen, aby bylo možné závěrečné zhodnocení zahraniční politiky Velké Británie.

Metodologie: Neboť hlavním úkolem této bakalářské práce je detailní analýza a hluboké porozumění zkoumané problematice, tak bude práce psána jako jedinečná jednopřípadová studie. Případem této studie je, jak již bylo zmíněno zahraniční politika Velké Británie před 1. světovou válkou. Vycházet budeme z výše uvedených teorií a vymezených pojmů, což znamená, že bude použit deduktivní přístup, který nám pomůže k potvrzení nebo vyvrácení teorií.

Osnova:

Úvod

1. Teoretická část
 - 1.1. Teoretická východiska
 - 1.1.1. Koncept rovnováhy moci
 - 1.1.2. Komplexní vzájemná závislost
 - 1.2. Vymezení pojmu appeasement
2. Situace Velké Británie v předválečném období
 - 2.1. Vztahy s mocnostmi před první světovou válkou
 - 2.1.1. Francie
 - 2.1.2. Rusko
 - 2.1.3. USA
 - 2.2. Král Eduard VII.
 - 2.3. Britské zájmy v mezinárodní politice
 - 2.3.1. Imperialismus
 - 2.3.2. Spory před WWI
3. Vztah Velké Británie k Německu
 - 3.1. Špionážní mánie
 - 3.2. Militarismus či antimilitarismus? (VB militarismus, germanofilie, německý militarismus?)
 - 3.3. Kolonie
 - 3.4. Námořní rivalita
 - 3.5. Haldaneova mise
4. Appeasement?

Závěr

Zdroje:

Neperiodická literatura

CESAR, Jaroslav. *Britská říše v období imperialismu (1870-1945)*. 1. vyd. Praha: Academia, 1970, 326 s.

DRULÁK, Petr. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 255 s. ISBN 978-807-3673-857.

FERGUSON, Niall. *Nešťastná válka*. 1. vyd. v českém jazyce. Překlad Václav Viták. Praha: Dokořán, 2004, 487 s., [16] s. obr. příl. ISBN 80-865-6956-X.

JUDD, Denis. *Impérium: britská imperiální zkušenost od roku 1765 do současnosti*. 1. vyd. v čes. jaz. Překlad Zdeněk Hron. Praha: BB art, 1999, 507 s., [24] s. obr. příl. ISBN 80-725-7046-3.

KISSINGER, Henry A. *Umění diplomacie: od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Vyd. 3. Praha: Prostor, 1999, 946 s. ISBN 80-726-0025-7.

KREJČÍ, Oskar. *Mezinárodní politika*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Ekopress, 2001, 709 s. ISBN 80-861-1945-9.

SEARLE, G.R. *A new England?: peace and war, 1886-1918*. 1. publ. in pbk., [Repr.]. Oxford: Clarendon Press, 2005. ISBN 978-019-9284-405.

Periodická literatura

FRITZ, Paul, SWEENEY, Paul (2004) *The (De)Limitations Of Balance Of Power Theory*. *International Interactions*, 30: 285-308

GOLLIN, Alfred. *The Mystery of Lord Haldane and Early British Military Aviation*. *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*,. 1979, roč. 11, č. 1, s. 46-65.

GRIFFITHS, Martin a O'CALLAGHAN, Terry. *Balance of Power*. *Routledge Politics and International Relations Online*.

KOVÁŘ, Martin. *Haldaneova mise jako interpretační problém: pokus o "změnu kurzu", či projev tradiční politiky Velké Británie vůči spojencům na evropském kontinentě?*. In: *Inter laurum et olivam / Praha : Karolinum, 2007 s. 811-820*.

LYNN-JONES, Sean M. *Détente and Deterrence: Anglo-German Relations, 1911-1914. International Security*, 1986, roč. 11, č. 2, s. 121-150.

MAURER, John H. Arms Control and the Anglo-German Naval Race before World War I: Lessons for Today?. *Political Science Quarterly*. 1997, roč. 112, č. 2, s. 285-306.

MAURER, John H. The Anglo-German Naval Rivalry and Informal Arms Control, 1912-1914. *The Journal of Conflict Resolution*. 1992, roč. 36, č. 2, s. 284-308.

MOWAT, Robert B. Great Britain and Germany in the Early Twentieth Century. *The English Historical Review*. 1931, roč. 46, č. 183, s. 423-441.

SCOTT. Lord Haldane's Diary of Negotiations between Germany and England in 1912. *American journal of international law*. New York: Johnson Repr. Corpor., 1918, roč. 12, č. 4, s. 834-838.

VINCENT, Andrew. German Philosophy and British Public Policy: Richard Burdon Haldane in Theory and Practice. *Journal of the History of Ideas*. 2007, roč. 68, č. 1, s. 157-179.

Akademické práce

HADRAVA, Lukáš. *Strategické partnerství USA a Indie jako způsob vyvažování Číny*. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce JUDr. PhDr. Tomáš Karásek, Ph.D.

KRUPKA, František. *Zahraniční politika Velké Británie před první světovou válkou (1901-1914)*. Praha, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce PhDr. Jaromír Soukup.

PERMAN, Tomáš. *Příspěvek ke studiu historiografické diskuse o politice appeasementu v anglicky psané odborné literatuře*. Praha, 2006. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Doc. PhDr. Martin Kovář, Ph. D.

Obsah

Úvod.....	12
1. Teoretická část.....	15
1.1. Teorie rovnováhy moci	15
1.2. Rovnováha hrozeb.....	16
1.3. Teorie komplexní vzájemné závislosti.....	17
1.4. Appeasement	18
2. Velká Británie před válkou	21
2.1. Vztahy Velké Británie s dalšími mocnostmi před 1. světovou válkou.....	22
2.1.1. Velká Británie a Francie.....	22
2.1.2. Velká Británie a Rusko	24
2.1.3. Velká Británie a Spojené státy americké.....	27
2.2. Eduard VII.....	28
3. Vztah Velké Británie a Německa	31
3.1. Špionážní mánie	34
3.2. Militarismus či antimilitarismus?	35
3.3. Imperialismus a kapitalismus jako příčina 1. světové války?	36
3.4. Závody ve zbrojení a námořní rivalita	37
3.5. Haldaneova mise	39
4. Appeasement?	42
Závěr	45
Summary	46
Použitá literatura:	48

Úvod

Velká Británie po celé 19. století měla jednoznačnou taktiku nevstupovat do kontinentálních sporů, natož válek, které by neohrožovaly její zájmy. Tato politika je často nazývaná termínem „splendid isolation“, což můžeme přeložit jako skvělá izolace. Pokud však byla ohrožena stabilita evropského mocenského systému, zaujala Velká Británie pozici jazyčku na vahách, aby vyvážila síly. Před 1. světovou válkou již však upustila od své taktiky nevměšování se do kontinentálních záležitostí a uzavřela dohody, které znamenaly přiklonění se k Francii a Rusku. Historie se ale mohla ubírat úplně jiným směrem, kdyby se Britové postavili na stranu německého císařství, což byla v některých kruzích výhodnější možnost, než spojení s Ruskem a Francií. Právě toto dvoustranné plánování způsobené rozdělením britské společnosti dalo vzniknout pochybnostem o loajalitě Velké Británie svým oficiálním spojencům. Nejasná politika tohoto období bývá někdy označována jako Eduardovský appeasement.

Naskýtá se několik teorií, které lze aplikovat na chování britské zahraniční politiky. V počátku práce Vám jich několik představím. Mezi takové teorie patří realistická teorie rovnováhy moci, která je založena na vyvážení nejmocnějšího aktéra či aliance jinými státy, aby se nestaly systémovými hegemony. Velmi podobným konceptem je teorie rovnováhy hrozeb, která se liší tím, že dle jejího výkladu státy nevyvažují moc, ale reálné hrozby. Dále bude zmíněna více ekonomicky zaměřená teorie vzájemné komplexní závislosti, která klade důraz na obchodní vztahy mezi státy, namísto vojenské moci. Důležitým bodem bude vymezení charakteristických vlastností appeasementu, aby bylo možné určit, do jaké míry tato strategie prostupovala zahraniční politikou Velké Británie před první světovou válkou.

Důležitou součástí této práce je pochopení postavení Velké Británie v mezinárodním systému a jejích vztahů k ostatním světovým velmocím. První zmíněnou velmocí je Francie, čili tradiční rival Velké Británie, která během devatenáctého století zažila mnoho vzestupů a pádů. Vztah mezi těmito zeměmi byl povětšinou času spíše nepřátelský. Velká Británie se například podílela na zničení napoleonského režimu a nelze přehlédnout ani koloniální soupeření. Francie se střídala s Ruským impériem na pozici nejmocnější evropské kontinentální mocnosti. V 50. letech devatenáctého století stály Velká Británie a Francie na jedné straně barikády v boji právě proti Rusku. Při kolonizování Afriky se střetla britská a francouzská koncepce, což vyvrcholilo při

Fašodské krizi, kde nakonec byla Francie nucená ustoupit. Nové století, tedy dvacáté, přineslo nové události a tito dva konkurenti podepsali v roce 1903 dohodu, která nakonec vyústila ve spojení při první světové válce. Dalším rivalem se ukázalo být Rusko, které svou expanzivní politikou často ohrožovalo britské zájmy do takové míry, že to vyřešilo až vojenské řešení. Krizovými oblastmi byly především Balkánský poloostrov a Střední Asie. Po sblížení Velké Británie a Francie se změnil kurz i britsko-ruských vztahů a do první světové války vstupovaly tyto tři mocnosti jako spojenci. V devatenáctém století se vyprofilovala také nová velmoc, která měla s Velkou Británií mnoho spojitostí, tedy Spojené státy americké. Vzhledem k jejich společné minulosti mezi nimi panovala velká rivalita, a svou mocí byly Spojené státy americké jedním z mála států, které prosadily své zájmy na úkor Velké Británie. Na počátku devatenáctého století se tyto dvě země střetly v otevřeném konfliktu a od té doby spolu často pouze soupeřily o některá území.

Své místo má v této práci taktéž král Eduard VII., nástupce slavné královny Viktorie, která vládla dlouhých šedesát tři let, a tak svého syna pustila na trůn až na sklonku jeho života. Král Eduard VII. převzal britské impérium v době, kdy už mělo svou největší slávu za sebou a musel tudíž s tímto úpadkem bojovat. Mezi svými poddanými byl Eduard oblíbený, ale král sám často způsoboval kontroverze, což mu je historiky spolu s jeho požitkářstvím často vytýkáno. V této práci je zmíněn především jeho vliv na zahraniční politiku Velké Británie, vztah k Francii, Německu a k jeho císařskému synovci Vilémovi II., který se snažil svým příbuzným mocensky vyrovnat. Ač Eduard VII. zemřel v roce 1910 a vládl pouhých devět let, tak právě podle tohoto panovníka je pojmenován Eduardovský appeasement.

Vztah Velké Británie s Německem se odvíjel od diametrálních změn mocenského postavení německého císařství a jeho pruského předchůdce. Po sjednocení celého Německa se tato země stala symbolem ekonomického vzestupu, zatímco Velká Británie a její obrovské impérium začalo hospodářsky upadat. Tyto okolnosti z nich brzy udělaly rivaly, zároveň však mezi nimi panovalo blízké spojení, především díky příbuzenským vztahům královské rodiny, univerzitní propojenosti a tak dále. S příchodem dvacátého století začalo být Německo v nezáviděníhodné situaci. Uzavřením „srdečné dohody“ se ještě více zhoršila německá situace, pro kterou bylo kritické již francouzsko-ruské spojení, natož pak započaté francouzské a ruské sblížení s Velkou Británií. Britsko-německé vztahy byly ovlivněny řadou okolností, které bývají často opomíjeny.

V obou zemích propukla špionážní mánie, a to především díky knihám týkajících se této tematiky. Bylo vydáno mnoho knih, které podezřívaly příslušníky cizích národů ze špionáže, tedy že by pomohly jejich rodné zemi v blížící se válce. Velkým tématem byly závody ve zbrojení, v tomto případě tedy hlavně námořním zbrojení, které byly velmi nákladné a ukázaly se býti jako jeden z největších svárů, které se podepsaly na upuštění od možných dohod mezi Velkou Británií a Německem. Svou roli sehrál také militarismus, či mýtus o něm, dále například imperialismus. Zajímavou událostí bylo vyslání Haldaneovy mise, která je symbolem nesjednocenosti názorů ve Velké Británii a někdy je i považována za jakýsi pokus o usmiřování s Německem.

Tato práce si klade za cíl zhodnocení zahraniční politiky Velké Británie a zodpovězení otázky, jestli je označení Eduardovský appeasement správné. Zkoumány tedy budou především postoje Velké Británie ke svým rivalům, mezi které dlouho dobu patřila Francie a Rusko, ale s přelomem století se do této pozice dostalo Německo, které ohrožovalo jak okolní státy, tak i Velkou Británii. Vztahy mezi těmito státy byly někdy více někdy méně vypjaté a docházelo i k určitým jednáním mezi státy. Je nepopíratelné, že část britské společnosti by raději viděla Velkou Británii po boku Německa, než po boku Francie. Držení se do poslední chvíle zpátky a vyjednávání s oběma stranami může být předzvěstí, že Velká Británie se pokoušela o appeasement již před první světovou válkou.

Z literatury jsem použil především práce a knihy zahraničních autorů, které byly lépe využitelné pro práci s takovýmto tématem, ale přece jenom jsem použil i několik knih od českých autorů. Z těch českých bych zmínil Oskara Krejčího, Aleše Skřivana a Martina Kováře. Zahraničních autorů bylo využito mnohem více. Asi nejdůležitějším autorem pro tuto práci byl Niall Ferguson. Dále jsou použity poznatky autorů jako Henry Kissinger, Hans Morgenthau, Stephen Rock, Kenneth Waltz, Ellis Wasson, André Maurois, John Searle a mnoho dalších. Poznatky těchto autorů mi pomohly jak s teoretickým rámcem této práce, tak s historickými fakty a zajímavými náhledy na problematiku britské zahraniční politiky.

1. Teoretická část

1.1. Teorie rovnováhy moci

Teorie rovnováhy moci (Balance of power) je jednou z nejdiskutovanějších teorií v oblasti mezinárodních vztahů a na jejím obsahu se podílela celá řada autorů, což z ní dělá velmi komplexní a složité téma. Již z názvu teorie je patrné, že jde především o rozložení moci mezi státními aktéry. Odkazuje na ekvilibrium v mezinárodních vztazích, ve kterém žádný stát není dominantní, neboť nadvláda jednoho aktéra mezinárodního systému s sebou přináší nestabilitu a nebezpečí pro zbylé státy. Méně mocné státy se pak ocitají v nevýhodě vůči státu hegemonnímu, což kompenzují zformováním aliance proti mocnějšímu státu, nebo jinými opatřeními, které jim pomohou vyvážit moc potenciálního agresora. V tomto systému státy mohou často měnit strany, aliance a dohody. Politika rovnováhy moci také předpokládá jisté sebeomezení státních aktérů ve své touze po moci, neboť přílišné nabytí moci může vyvolat strach a nepřátelství jiných států.¹

Systémy, v nichž koncept rovnováhy moci funguje, mají několik společných znaků: 1) Velké množství suverénních států bez žádné centrální autority 2) Soutěžení mezi státy o omezené zdroje nebo hodnoty 3) Nerovnoměrné rozložení postavení, bohatství a moci mezi aktéry, jenž tento systém tvoří. Kombinace nerovnosti a hrozby násilí jsou sdílené hodnoty mezi dominantními i podřízenými státy, jež přináší zájem o zachování rovnováhy v systému, neboť tím je chráněna jejich suverenita. V tomto systému hrají hlavní roli velké mocnosti vzhledem k jejich větším vojenským i technologickým kapacitám. Získávají tím určité výhody, ale také poté nesou větší odpovědnost za fungování systému jako jeho regulátoři.²

Velmi podobně nahlíží i Hans Morgenthau, pro něhož „je rovnováha moci snaha států udržet nebo zvrátit status quo.“³ Státy dle něj historicky vyvažovaly moc jiných států mnoha způsoby. Jako nejstarší způsob je zmíněno pravidlo „rozděl a panuj“, což

¹ HADRVA, Lukáš. *Strategické partnerství USA a Indie jako způsob vyvažování Číny*. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze., s. 14

² GRIFFITHS, Martin a Terry O'CALLAGHAN. *International relations: the key concepts*. New York: Routledge, 2002, s. 13. ISBN 0415228832.

³ MORGENTHAU, Hans J, THOMPSON, Kenneth a David CLINTON. *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Boston: McGraw-Hill Higher Education, 2006, s. 179. ISBN 007289539x.

praktikovala dlouhá léta Francie obávající se silného jednotného Německa, a tak podporovala jednotlivé státy či skupiny způsobující nestabilitu Svaté říše římské. Dále to byly například územní kompenzace, kdy uvádí jako příklad situace po válce o španělské dědictví nebo trojí dělení Polska. Další možností je zbrojení či závody ve zbrojení, při kterém se státy snaží nejprve dohnat druhý stát v množství zbraní a poté jej předejít, na což samozřejmě reaguje také druhý stát zbrojením. Nejaktuálnějším způsobem je tvoření aliancí. Morgenthau ještě rozděluje aliance na ty, které jsou tvořeny proti jednomu státu, který se snaží o světovládu a na aliance tvořené proti jiné alianci.⁴

K teorii rovnováhy moci se vyjadřuje taktéž česká autorka Šárka Waisová, která pochybuje o pouhé možnosti spolupráce mezi státy, neboť vznikem či nárůstem velmocí jsou slabší státy nuceny balancovat v mezinárodním systému, čímž vzniká napětí. Slabší státy tudíž jako reakci na nárůst moci jednoho státu, tedy na zvýšení možného nebezpečí, vytvářejí dočasná spojení, která vznikají za účelem vyvážení postavení silného státu. Také mohou zvyšovat své vojenské kapacity a prostředky, což může však vyvolat znepokojení v jiných státech.^{5 6}

1.2. Rovnováha hrozeb

Teorie rovnováhy hrozeb (Balance of threat) je reakcí na teorii rovnováhy moci. Dle Stephena M. Walta tato teorie vysvětluje podstatu mezinárodních vztahů mnohem lépe než teorie rovnováhy moci. Podle této teorie státy nevyvažují na základě moci, ale na základě existence hrozeb. To znamená, že agresivní státy, či státy, které jsou považovány za agresivní, budou mnohem pravděpodobněji vyvažovány, než jiné státy.⁷ Teorie rovnováhy moci nebyla schopna vysvětlit alianční chování během studené války. V této historické periodě byla mocenská převaha na straně USA a v podstatě celého

⁴ MORGENTHAU, Hans J, THOMPSON, Kenneth a David CLINTON. *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Boston: McGraw-Hill Higher Education, 2006, s. 196-200. ISBN 007289539x

⁵ WAISOVÁ, Šárka. *Teorie mezinárodních režimů*. Mezinárodní vztahy, Severní Amerika, 37, čen. 2002.

⁶ Další díla, která se věnují tomuto tématu: SHEEHAN, Michael. *The Balance of Power: History and Theory*. New York: Routledge, 1996, x, 226 p. ISBN 04-151-1931-6., nebo HAAS, Ernst B. *The Balance of Power: Prescription, Concept, or Propaganda?*. World Politics. 1953, vol. 5, issue 04, s. 76-96. DOI: 10.4324/9780203344613_chapter_4., IKENBERRY, G. John, PAUL, T. V., WIRTZ James a Michel FORTMANN. *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*. Foreign Affairs. 2005, vol. 84, issue 1. DOI: 10.2307/20034223.

⁷ WALTZ, Kenneth N. *Theory of International Politics*. Reading, Mass.: Addison-Wesley Pub. Co., c1979, s. 25. ISBN 0201083493.

západního bloku nad SSSR potažmo blokem východním. Za takovéto konstelace by se vzhledem k teorii rovnováhy moci měly státy pokusit o vyvážení sil, ale k tomuto kroku nedošlo. Proto je tuto teorii nutné doplnit o mnohé faktory, které vedle mocenského potenciálu ovlivňují chování státu, jako například vzdálenost mezi státy, ofenzivnost vojenských kapacit a vnímání hrozeb. Mezi sekundární faktory se oproti teorii rovnováhy moci dostává také ideologie.⁸ Státy opravdu nemusí cítit bezprostřední ohrožení od narůstající mocnosti na druhé straně zeměkoule, tudíž nepřistoupí k taktice vyvážení moci. Mnohokrát se k takovéto mocnosti mohou spíše přidat, na což je možné nahlížet jako na tzv. bandwagoning.⁹

1.3. Teorie komplexní vzájemné závislosti

Více ekonomicky zaměřenou teorií, která vysvětluje fungování států a mezinárodního systému, je pluralistická teorie komplexní vzájemné závislosti. Oproti realistickému pojetí zaměřeného především na stát (státocentrické pojetí), či neorealistického globálního pojetí mezinárodního systému, teorie vzájemné komplexní závislosti předpokládá, že mezinárodní systém a politika je výsledkem působení různých typu mezinárodních aktérů. To vlastně znamená, že stát není hlavním aktérem, ale jedna část celého systému.¹⁰

Důležitým předpokladem je taktéž porušení či ukončení tradiční nepropustnosti států vůči vnějším aktérům. Tuto nepropustnost stát ztrácí v důsledku vznikání nových ekonomických, sociálních a politických vazeb, které dříve v podstatě nefungovaly. Avšak s technologickým a společenským pokrokem, jež sebou nese vstup do moderní éry, se vytváří velmi propletené pavučinové uspořádání vztahů mezi státy. S dřívějšími konkurenty se začaly vytvářet důležité ekonomické kontakty, ať to byla země cílová nebo pouze tranzitní, skrze které procházela obchodní síť. Z bývalých konkurentů se tedy stávali partneři v tolik potřebném ekonomickém rozvoji.¹¹

Proto přestává platit, že velké územní zisky, vojenská moc či vyhrané války zajišťovaly pro daný stát blahobyt či ekonomický a mocenský narůst, což do velké míry změnilo

⁸ BENEŠ, Vít. *Realismus*. In: Barša, Pavel (ed.): *Dialog teorií: Filozofická dilemata výzkumu mezinárodních vztahů*. Praha: SLON, s. 35

⁹ Termínu bandwagoning se věnuje například WALT, Stephen M. *The Origins of Alliances*. Ithaca: Cornell University Press, 1987, s. 147-180. Cornell studies in security affairs. ISBN 0801494184.

¹⁰ KREJČÍ, Oskar. *Mezinárodní politika*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Ekopress, 2001, s. 529. ISBN 80-86119-45-9.

¹¹ KREJČÍ, Oskar. *Mezinárodní politika*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Ekopress, 2001, s. 561. ISBN 80-86119-45-9.

povahu mezinárodního systému, neboť i porážka konkurentů mohla znamenat propad v mocenském vzestupu v důsledku ztráty některého z kontaktů.

1.4. Appeasement

Politika appeasementu je pro českého čtenáře spojena zejména se situací před druhou světovou válkou, kdy především ve třicátých letech 20. století byla uplatňována velmi pacifistická politika vůči agresorům, aby byl zachován mír. Je velmi obtížné označit pouze jednu definici appeasementu za správnou, neboť je na něj nahlíženo mnoha rozdílnými způsoby, a to mezi jeho zastánci i odpůrci. Samotný pojem appeasement má svůj původ ve staré francouzštině a tradičně se překládá jako konejšení, smiřování či plnění přání. To leccos nasvědčuje i o jeho významu v politickém světě. V politické historii se vztahuje tedy hlavně k letem předcházejícím druhé světové válce, kdy si západní mocnosti s velkou úlohou Velké Británie kladly za cíl udržet evropský mír, který byl ohrožen Německem a jeho spojenci. Tento pojem získal v následujících letech značně pejorativní význam, neboť použité ústupky, podvolení se německé hrozbě a snaha o záchranu míru se stala naprosto nevhodným řešením.¹²

Fenomén appeasementu se však nevztahuje pouze ke 2. světové válce, ale jeho výskyt můžeme vysledovat již v mnohem dřívějších dobách. Příkladem je Stephen R. Rock, který ve své knize *Appeasement in International Politics* věnuje appeasementu napříč dvacátým stoletím a jako první příklad dokonce zmiňuje britsko-americké vztahy na konci století devatenáctého.¹³ Nejznámějším případem appeasementu je samozřejmě počínání britského premiéra Neville Chamberlaine v Mnichově roku 1938. Zde byla podepsána dohoda schvalující německou anexi Sudet v tehdejší Československu, čímž měly být uspokojeny německé expanzivní tendence, tedy to mělo zafungovat jako prevence možného konfliktu.¹⁴ Právě na tyto události nejčastěji navazovali budoucí kritici politického směru – appeasementu. Odpůrci tohoto politického jednání, kdy stát ustupuje a ukazuje tak agresorovi svou slabost, a ten tak získává větší apetit pro své

¹² PERMAN, Tomáš. *Příspěvek ke studiu historiografické diskuse o politice appeasementu v anglicky psané odborné literatuře*. Praha, 2006. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze., s. 10

¹³ Tomuto tématu je věnovaná kapitola v: ROCK, Stephen R. *Appeasement in International Politics*. Lexington, Ky.: University Press of Kentucky, 2000, s. 25-48. ISBN 0813121604.

¹⁴ Mnichovské dohodě a jejím důsledkům se věnuje mnoho děl, např: NĚMEČEK, Jan. *Mnichovská dohoda cesta k destrukci demokracie v Evropě*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 978-802-4609-232. nebo kapitoly v SHIRER, William L. *The Rise and Fall of the Third Reich: A History of Nazi Germany*. New York: Simon, 1990, s. 357-454. ISBN 9780671728687.

agresivní jednání, neboť ústupky jsou pro něj velmi často stejně nedostatečné a zároveň si tím získává převahu. Rock však také zmiňuje, že tento pojem se v pozdější době začal využívat jako nesouhlas či opovržení k jakýmkoliv ústupkům vůči konkurenčnímu státu. Opomenut by však neměl být ani názorový protiproud, který vychází z předpokladu, že ne každý státník bude tak agresivní jako byl Hitler a tudíž ústupky mohou v mnoha případech být správným řešením.¹⁵

Mezi takové teorie můžeme dozajista zařadit příspěvky autorů Gordona Craiga a Alexandera George, kteří politiku appeasementu popisují jako druh jednání, při kterém je systematicky snižováno napětí tím, že státy postupně odstraňují konfliktní aspekty svého vztahu, čímž dochází k neutralizaci potencionálně krizové situace.¹⁶ Také Paul Kennedy má velmi podobný názor, tedy že appeasement je vhodné používat v situacích, kdy hrozí nebezpečí konfliktu, který by stál mnoho ekonomických i lidských zdrojů. Státy by se měly pokusit urovnat své rozepře a křivdy nejprve připuštěním si těchto problémů, na což mají navazovat diplomatická jednání, která budou hledat kompromisní řešení vyhovující oběma stranám.¹⁷ Tyto dvě definice nahlíží na appeasement veskrze pozitivně. Avšak právě tím, jak se appeasement Evropě a celému světu nevyplatil, vznikaly i teorie, které ho odsuzovaly, a tento přístup je dle mého názoru stále majoritní. Například H. Morgenthau za appeasement považuje „politicky nerozumné jednání, kdy jsou špatně odhadnuté zájmy a moc“ a „když se stát vzdá jednoho ze svých zájmů, aniž by tím cokoli získal zpět.“¹⁸

Appeasement se také dle Rocka aplikuje z rozdílných důvodů, které třídí podle toho, zda-li se jedná o dlouhodobé či krátkodobé cíle a jestli chce stát dosáhnout udržení statusu quo či alternace statusu quo. Z dlouhodobého hlediska při snaze o udržení statusu quo je v zájmu státu prevence možného konfliktu. Při snaze o alternaci statusu quo může jít státům například o navázání přátelství či aliance (například Francie při Fašodské krizi). Z krátkodobého hlediska při snaze o udržení statusu quo je hlavním

¹⁵ ROCK, Stephen R. *Appeasement in International Politics*. Lexington, Ky.: University Press of Kentucky, 2000, s. 3-5. ISBN 0813121604.

¹⁶ GORDON, Craig A. a George L. ALEXANDER, *Force and Statecraft: Diplomatic Problems of Our Time*, 2nd edition, New York: Oxford University Press, 1990, s. 250.

¹⁷ KENNEDY, Paul. *The Tradition of Appeasement in British Foreign Policy, 1865-1939*, in Paul Kennedy, ed., *Strategy and Diplomacy, 1870-1945* (London: Allen and Unwin, 1983), s. 16

¹⁸ MORGENTHAU, Hans J. *In Defense of the National Interest: A Critical Examination of American Foreign Policy*. Washington, D.C.: University Press of America, c1982, s. 137. ISBN 0819128465.

zájmem státu řešení krize. O alternaci statusu quo může být usilováno určitými politickými dohodami.¹⁹

¹⁹ ROCK, Stephen R. *Appeasement in International Politics*. Lexington, Ky.: University Press of Kentucky, 2000, s. 13. ISBN 0813121604.

2. Velká Británie před válkou

Druhá polovina 19. století se v Evropě nesla v duchu velkých změn, které velmi ovlivnily budoucí vývoj Evropy. V těchto dobách působila Velká Británie jako pomyslný jazýček na vahách, který zajišťoval Evropě jakousi stabilitu. Velká Británie se snažila příliš neinterventovat do kontinentálních záležitostí, tedy pokud to nenarušovalo její zájmy. V tomto období se mluví o politice „skvělé izolace“ (splendid isolation), což v praxi znamenalo, že se velká Británie nezapojovala do žádných evropských koalic, ale zároveň se snažila bránit tomu, aby jediná mocnost získala dominanci nad Evropou. Tato politika vydržela až do počátku 20. století, kdy Velká Británie začala uzavírat dohody.²⁰

Na domácím poli Velká Británie nemusela zápasit s žádnými revolucemi, tak jako tomu bylo v jiných evropských státech. To ovšem neznamená, že neměla žádné problémy. Velká Británie se potýkala s problémy týkající se Irska a jeho školství, náboženství, rozdělení půdy a odcizení od centra. Dalším problémem byla chudoba, která sužovala téměř všechny dělníky či zemědělce. Tuto situaci chtěla řešit především Liberální strana, která se dala za cíl aplikovat ve Velké Británii sociální reformy, jež by přinesly zlepšení sociálních podmínek (penzijní systém, zdravotní pojištění, podpora v nezaměstnanosti). Reformovány byly také úřady, a tak například v roce 1912 nastal přesun některých legislativních práv do Dublinu v důsledku tlaku irských nacionalistických skupin.²¹ Změnou procházeli místní úřady, smírčí soudy byly nahrazeny volenými obecnými úřady, které měly zodpovědnost za školství či místní politiku, ale i policii, která se stávala profesionálnější. Velká Británie byla také dlouhodobě ekonomicky velmi aktivním a silným aktérem mezinárodních vztahů. Tradičně velké zisky získávala Velká Británie díky svým koloniím, ale také novým technologiím a reorganizací výroby.

²⁰ Skvělá izolace (Splendid isolation) je termín pro politiku Velké Británie, která znamenala nezasahování do kontinentálních záležitostí (pokud to nebylo přímo v zájmu Velké Británie) a nevstupování do trvalých aliancí, např. kniha CHARMLEY, John. *Splendid Isolation?: Britain, The Balance of Power and the Origins of the First World War*. London: Sceptre, 2000. ISBN 978-034-0657-911., nebo také HOWARD, Christopher. *The Policy of Isolation. The Historical Journal*. 1967, vol. 10, issue 01, s. 77-88. DOI: 10.1017/S0018246X00027266.

²¹ WASSON, Ellis. *Dějiny moderní Británie: od roku 1714 po dnešek*. Praha: Grada, 2010, s. 228. ISBN 978-802-4732-671

2.1. Vztahy Velké Británie s dalšími mocnostmi před 1. světovou válkou

Jak již bylo řečeno, Velká Británie se v druhé polovině 19. století snažila o politiku „skvělé izolace“, při které se vyhýbala vstupu do koalic s jinými státy a působila jako jazýček na vahách evropské, potažmo světové stability. Britští politici dávali najevo důraz na samostatnost Velké Británie a odmítali diskuze na téma kolektivní bezpečnosti, neboť považovali svou zemi za natolik silnou, že může čelit nebezpečí sama.

Vzhledem k tomu, že Velká Británie neusilovala o expanzi na evropském kontinentu, mohla si takovou politiku bez problémů dovolit. Soustředila se především na získávání mimoevropských území a upevňování své pozice ve světě. Proto si mohla vybírat, do kterých evropských konfliktů zasáhne, a to především v zachování rovnováhy v Evropě.²² Když už se tedy Velká Británie rozhodla zasáhnout do nějakého konfliktu, nebo se zapojit do dočasného uskupení, tak to bylo především v jejím zájmu. Dá se říct, že Velká Británie většinou podporovala slabší v zájmu vyrovnání mocí, ale pokud se její spojenec začal vymykat a získával příliš velký vliv, tak Velká Británie přešla do nepřátelského tábora, nebo uzavřela nové dohody proti bývalému spojenci.²³

2.1.1. Velká Británie a Francie

Velká Británie a Francie byly tradičními rivaly po několik století. Ve svém zájmu Británie vždy hrála důležitou roli ve vytváření protifrancouzských koalic a ne jinak tomu bylo v devatenáctém století. Po porážce Napoleona to byl právě britský ministr Castlereagh, který inicioval podepsání dohody v Chaumontu, jímž se spojenci zavázali nepodepsat s Francií separátní mír, tudíž zničit napoleonský režim. Tuto dohodu podepsali car Alexander I., rakouský císař František I., pruský král Fridrich Vilém III. a za Velkou Británii právě Castlereagh.²⁴ Francie byla jako poražený stát trestána

²² KISSINGER, Henry A. *Umění diplomacie: od Richelieuva k pádu Berlínské zdi*. Vyd. 3. Praha: Prostor, 1999, s. 197. ISBN 80-7260-025-7.

²³ Mezi takové případy můžeme zařadit Válku o španělské dědictví, Válku o rakouské dědictví, Sedmiletou válku či Krymskou válku

²⁴ BEW, John. *Castlereagh: A Life*. New York: Oxford University Press, 2012, s. 345. ISBN 0199931593., a také SKŘIVAN, Aleš. *Kapitoly z dějin 19. století: úvod do výuky moderních dějin. I. 1.* vyd. V Plzni: Západočeská univerzita, s. 15. ISBN 978-80-261-0208-3.

válečnými reparacemi, územní ztrátou, umístěním vojenských jednotek jiných zemí na jejím území a také ztratila postavení první kontinentální mocnosti.

V 50. letech se však stalo něco velmi neobvyklého. Francie a Velká Británie bojovali jako spojenci v Krymské válce (1853-1856).²⁵ Ve Velké Británii tradičně protiruský ministerský předseda Palmerston a francouzský císař Napoleon III. spojili síly proti ruské rozpínavosti ve východním Středomoří. Ale již během války se projeví neshody mezi Velkou Británií a Francií, neboť lord Palmerston měl velké plány, jak oslabit Rusko, čehož se Napoleon III. bál. Nakonec obě země získaly z války profit, když Britové posílili svůj vliv v Středoziemním moři a Francouzi obnovili postavení nejmocnější kontinentální země. To si udržela Francie pouze do roku 1871, kdy dochází k znovusjednocení Německa. Po hospodářské krizi, jíž císařská Francie procházela, se dostala do války s mnohem lépe připraveným Pruskem, které jí porazilo. Francie tak opět ztratila své postavení, dostala se do izolace, musela platit ohromné válečné reparace a přišla o Alsasko a Lotrinsko. Francie se snažila svůj vzestup zpátky na vrchol založit na velkém zámořském impériu. V době pronikání do vnitrozemí afrického kontinentu byli Francouzi velmi aktivní a jejich zájmy se často střetávali s britskými zájmy.

Na počátku devadesátých let devatenáctého století byla podepsána konvence, kterou si země rozdělily sféry vlivu.²⁶ Francie měla za cíl vytvořit souvislý pás území od Atlantického oceánu k oceánu Indickému, tedy ze západu na východ. Velká Británie chtěla spojit územním pásem Káhiru s Kapskem, čili ze severu na jih. Na konci 19. století se vyhrotila situace mezi Francií a Velkou Británií natolik, že hrozil otevřený konflikt. Tento sled událostí je dnes znám jako Fašodská krize.²⁷ Francouzské vojenské sbory, pod velením Jeana-Baptista Marchanda, se usadili v pevnosti Fašoda, vztyčili zde francouzskou vlajku a vyhlásili zábor území. Britsko-egyptské sbory, které se vypořádaly s mahdisty na súdánském území, taktéž dorazili k fašodské pevnosti. Dne 17. září 1898 se setkal britský velitel Horatio Herbert Kitchener s Marchandem.

²⁵ LAMBERT, Andrew D. *The Crimean War: British Grand Strategy against Russia, 1853-56*. 2nd ed. Burlington, VT: Ashgate, c2011, xvi, 380 p. ISBN 14-094-1012-9.

²⁶ Těto konvenci se věnuje například: HIRSHFIELD, Claire. *The Diplomacy of Partition: Britain, France, and the Creation of Nigeria, 1890-1898*. Hingham, MA: distribution for the U.S. and Canada, Kluwer Boston, 1979, s. 26-27. ISBN 9024720990., SKŘIVAN, Aleš. *Kapitoly z dějin 19. století: úvod do výuky moderních dějin. I.* 1. vyd. V Plzni: Západočeská univerzita, [2013?], s. 312. ISBN 978-80-261-0208-3.

²⁷ BATES, Darrell. *The Fashoda Incident of 1898: Encounter on the Nile*. New York: Oxford University Press, 1984. ISBN 01-921-1771-8., dále také CHURCHILL, Winston. *The Fashoda Incident (1899)*. Archives of Empire. Duke University Press, 2003-12-17, s. 65. DOI: 10.1215/9780822385035-016.

Britskou žádost o vyklizení pevnosti Francouzi odmítli a čekalo se tedy na pokyny z domovin. Francie se v tuto chvíli nacházela ve velmi problematické situaci. Stát byl vnitřně rozvrácen Dreyfusovou aférou a navíc neměla žádnou oporu ani v zahraničí, neboť Rusko nemělo žádný zájem zapojit se do případného konfliktu. Francouzský prezident Félix Faure spolu s vládou souhlasil tedy s vyklizením pevností a v březnu následujícího roku byla podepsána dohoda, která uznávala Súdán jako britsko-egyptské kondominium.

Na přelomu devatenáctého a dvacátého století se zhoršovaly britsko-německé vztahy. Velká Británie překvapila svět uzavřením aliance s Japonskem v roce 1902.²⁸ Dohoda byla pro Velkou Británii výhodná a zbavila se tak problému s Ruskem, které bylo považováno za největší hrozbu. Toto místo zaujalo Německo. Z počátku Velká Británie stále o Německo jako strategického partnera, ale nebyla ochotna uzavřít více než tichou dohodu. Vyjednávání ale ztroskotávalo a Britové postupně ztratili zájem o toho spojení. Následovalo přehodnocení strategie, načež v roce 1903 navázalo systematické úsilí o urovnání a zlepšení vztahů s Francií. Toto úsilí vyvrcholilo v roce 1904, kdy byla uzavřena tzv. srdečná dohoda (*entente cordiale*).²⁹ Tato čistě neformální dohoda, v které byly primárně řešeny kolonie, byla velmi podobná tomu, co mohlo vzniknout mezi Německem a Velkou Británií. Uzavřením srdečné dohody Velká Británie opustila svou roli vyvažování moci a přidala se do francouzského tábora, avšak toto spojení nemuselo být vůbec definitivní. Francie byla velmi často nervózní s britsko-německých pokusů o sblížení, na které nahlížela velmi nelibě. Ty ovšem ztroskotaly na vzájemných požadavcích obou zemí, a tak Velká Británie bojovalo s Francií na jedné straně barikády, když přišla válka.

2.1.2. Velká Británie a Rusko

Vztahy Velké Británie a Ruska byly tradičně velmi napjaté, a jak píše Kissinger „v devatenáctém století by někdo nepovažoval za možné, že by se Velká Británie jednoho

²⁸ BEST, Antony. *Race, Monarchy, and the Anglo-Japanese Alliance, 1902-1922*. Social Science Japan Journal. 2006-10-05, vol. 9, issue 2, s. 171-186. DOI: 10.1093/ssjj/jy1027.

²⁹ Ustálený výraz pro smlouvu mezi Francií a Velkou Británií, více v HALE, Oron J. a P. J. V. ROLO. *Entente Cordiale: The Origins and Negotiations of the Anglo-French Agreements of 8 April 1904*. The American Historical Review. 1970, vol. 75, issue 7, s. 2039. DOI: 10.2307/1848057., dále také NICOLSON, Harold. *The Origins and Development of the Anglo-French Entente*. International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-). 1954, vol. 30, issue 4. DOI: 10.2307/2608720.

dne stala spojencem Ruska.³⁰ Velmi nelibě hleděla Velká Británie především na Ruskou snahu o ovládnutí Dardanel a téměř celé 19. století se snažila bránit ruské expanzi, ať to bylo již v Persii, východním středomoří či Indii.³¹ Tím jak Rusko vehementně expandovalo směrem na východ, kde se nacházely především kočovné kmeny a feudální státy, tak se dostávalo k územím, která byla pod správou Velké Británie. Především přibližování k Indii nesla Velká Británie velmi těžce. Postupné obsazování dalších a dalších území ve Střední Asii vždy Brity velmi znepokojovalo. Při obsazování Uzbekistánu již carské Rusko ujišťovalo, že nemá žádný zájem tato území anektovat, ale pod Ruskou správou samozřejmě zůstaly až do pádu Sovětského svazu. Stejný postup byl uplatněn i při obsazování chanátů na hranicích Afghánistánu (Chiva, Kokand). Další svár se točil kolem úžin Bospor a Dardanely. Britští politici dlouhodobě odmítali, že by Rusko mohlo tyto úžiny ovládat, neboť by to dle jejich názoru znamenalo ovládnutí východního Středomoří Ruskem, což by velmi ohrozilo britské zájmy v Egyptě. Oblast Balkánu byla velmi citlivá a k vyvolání krize stačilo velmi málo. Zde připomenou ještě jednu Krymskou válku v letech 1853-1856, kdy Britové bojovali proti Rusku a také ho porazili. Velká Británie často vysílala do Středomoří flotilu, aby dala najevo svůj postoj k ruským aktivitám. Při vypuknutí povstání v Bulharsku proti Osmanské říši, které bylo brutálně potlačeno, pohrozilo Rusko intervencí a zdálo se, že při spojení tří císařů bude moci Velká Británie pouze přihlížet ruskému útoku na Osmanskou říši. Proti tomu se ovšem postavil britský premiér Benjamin Disraeli, který opět ukázal sílu Velké Británie a její flotily a deklaroval své proturecké cítění (jinak byla Osmanská říše považována Brity za nehumánní a shnilou), čímž zajistil neústupné chování Osmanské říše a odhalil neshody ve spolku tří císařů. Disraeli se dostal ve Velké Británii pod velký tlak vzhledem ke krutostem, které používala Osmanská říše, a nakonec podepsal formální žádost, ve které se žádá o ukončení vraždění na Balkáně. Rusku se v následujících letech podařilo obsadit část Balkánu, vyhlásilo Velké Bulharsko a deklarovalo podmínky míru v San

³⁰ KISSINGER, Henry A. *Umění diplomacie: od Richelieuva k pádu Berlínské zdi*. Vyd. 3. Praha: Prostor, 1999, s. 100. ISBN 80-7260-025-7.

³¹ KLEIN, Ira, NEILSON, Keith a Eugene SCHUYLER. *The Anglo-Russian Convention and the Problem of Central Asia, 1907-1914: China and Central Asia*. *Journal of British Studies*. 1971, vol. 11, issue 1, s. 131-143. DOI: 10.1215/9780822376699-013., nebo také ROSE, Holland J. *Great Britain and the Eastern Question*. *The Journal of International Relations*. 1922, vol. 12, issue 3, s. 307-319. DOI: 10.2307/29738495.

Stefanu, který ovšem vyděsil jejich dosavadní spojence. Mír byl nakonec upraven a Velké Bulharsko bylo rozděleno na tři území, čímž byly zredukovány zisky Ruska.³² Další úspěch zaznamenal Disraeli na berlínském kongresu, kdy se mu podařilo jistou ukřivděnost Ruska za ztrátu několika území, přesměrovat na Bismarcka, který kongres vedl (Rusko považovalo Bismarckovu úlohu v kongresu za urážku a podrážděnost vůči Německu trvala ještě před 1. světovou válkou).³³ Konflikty mezi těmito státy se odehrávaly především na Balkáně, Blízkém Východě a v centrální Asii, kde Rusko začínalo získávat velký vliv, což se samozřejmě Velké Británii nelíbilo. Ještě na konci devatenáctého století se britsko-ruský konflikt zdál velmi pravděpodobný, například když ruská vojska porazila afghánská u Pendžehu, tak reálně hrozil ozbrojený střet.³⁴ Nakonec však byl spor ukončen dohodou, která uznávala některé ruské nároky. Také ruská intervence v Bulharsku vyvolala velké nepokoje mezi britskými politiky, avšak ani tento spor neskončil válkou. Až do konce 19. století přetrvávaly mezi Ruskem a Velkou Británií roztržky a tyto země byly velmi často na pokraji války. Rusko se velmi obávalo, že se Velká Británie přidá k Trojspolku, a tak podepsalo smlouvu s Francií, která byla protiněmecká i protibritská. Tato dohoda poté přerostla ke konvenci, jež byla pouze proti Německu a za velké pomoci Francie se stala zlomem v britsko-ruských vztazích.³⁵ Za spojením Ruska a Velké Británie stály především dvě věci. Zaprvé velmi neobratná politika Německa, které dokázalo svými činy spojit tři dřívější nepřátelé. Zadruhé po zlepšení vztahu Velké Británie a Francie, kdy Francie projevila zájem o urovnání vztahů Ruska a Velké Británie. V roce 1907 po dalších chybách v německé zahraniční politice a v důsledku první marocké krize byla uzavřena britsko-ruská dohoda.³⁶ Dohoda byla pro tyto dvě země velmi důležitá především z imperiálního

³² Východní otázce se věnuje například: HOLLAND, Thomas Erskine. *The European Concert in the Eastern Question: A Collection of Treaties and other Public Acts*. Oxford: The Clarendon press, 1885, s. 335-348.

³³ Této problematice se věnuje například: YAVUZ, M a Peter SLUGLETT. *War and Diplomacy: the Russo-Turkish War of 1877-1878 and the Treaty of Berlin*. Salt Lake City: University of Utah Press, c2011, xiii, 610 p. ISBN 16-078-1150-2., nebo také MEDLICOTT, William N. *The Congress of Berlin and after: A Diplomatic History of the Near Eastern Settlement, 1878-1880*. Hamden, Conn.: Archon Books, 1963, xxii, 442 p.

³⁴ FERGUSON, Niall. *Nešťastná válka*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2004, s. 69. ISBN 808656956x.

³⁵ SEARLE, Geoffrey R. *A New England?: Peace and War, 1886-1918*. New York: Oxford University Press, 2004, s. 483-485. ISBN 019820714x-., dále také WILLIAMS, Beryl J. a John A. WHITE. *The Strategic Background to the Anglo-Russian Entente of August 1907*. *The Historical Journal*. 1966, vol. 9, issue 03, s. 308-313. DOI: 10.1017/cbo9780511752162.013.

³⁶ KLEIN, Ira a P. J. V. ROLO. *The Anglo-Russian Convention and the Problem of Central Asia, 1907-1914: The Origins and Negotiations of the Anglo-French Agreements of 8 April 1904*. *Journal of British Studies*. 1971, vol. 11, issue 1, s. 126-. DOI: 10.1086/385621. Dostupné z: <http://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/385621> [cit. 17. 4. 2015]

pohledu. Umožnila ukončení sporů v mnoha oblastech, například Rusko uznalo čínskou nadvládu nad Tibetem. Dále také konečné rozdělení sfér moci v Afghánistánu a Persii, kde Rusku připadly především severní části, zatímco Velká Británie si ponechala ve své zóně jižní a centrální části.³⁷ Samozřejmě i po uzavření těchto dohod se dostavilo několik problémů, ať už to byla nevole určité části populace v obou zemích k této dohodě, či problémy se špióny, kteří měli podkopávat vývoj v britské části Persie, avšak dohoda vydržela a Velká Británie a Rusko vstoupili do války jako spojenci.

2.1.3. Velká Británie a Spojené státy americké

V počátku 19. století byly samozřejmě vztahy mezi Velkou Británií a USA velmi napjaté. V letech 1812-1814 probíhala mezi zeměmi válka, která byla vedena převážně z ekonomických důvodů. V této válce bojovaly především malé oddíly vojáků se střídavými úspěchy. Došlo také k vypálení Kapitálu britskými jednotkami, které nečekaně vyplenily americké hlavní město. Nadále mezi zeměmi panovaly obchodní spory a situaci příliš nezlepšily ani konflikty o hranicích mezi Kanadou a USA. Britské síly měly během války převahu, ale američtí diplomaté využili britskou angažovanost v Evropě a podařilo se jim uzavřít mír, který obnovoval předválečný stav.³⁸ Dalším krizovým obdobím byl rok 1845, kdy se obě země přely o území Oregonu. Tomuto sporu předcházelo mohutné pronikání amerických kolonistů na východ, neboť USA chtělo vytvořit územní pás od východu na západ. Britům vyhovovala společná správa tohoto území, zatímco Američané tento stav již odmítali, a dokonce hrozili vyhlášením války. Státy se nakonec následující rok, tedy v roce 1846 dohodly bez krvavých střetů na hranicích, která byla vytyčena podél 49. rovnoběžky.³⁹ V 60. letech byly Spojené státy americké oslabené válkou mezi Severem a Jihem, a také častými konflikty s indiánskými kmeny. V následujících letech se ovšem USA začalo prosazovat jako další světová mocnost a zažívalo obrovský hospodářský růst. V zahraniční politice se

³⁷ SEARLE, G. *A New England?: Peace and War, 1886-1918*. New York: Oxford University Press, 2004, s. 485. ISBN 019820714x-.

³⁸ tématu britsko-americké války se věnuje např.: SUTHREN, Victor J. *The War of 1812*. Toronto: McClelland, c1999, 288 p. ISBN 9780771083174. nebo také článek STAGG, J. C. A. *The Political Origins of the War of 1812*. *The William and Mary Quarterly*. 1976, vol. 33, issue 4, s. 557-. DOI: 10.2307/1921716.

³⁹ SKŘIVAN, Aleš. *Kapitoly z dějin 19. století: úvod do výuky moderních dějin. I*. 1. vyd. V Plzni: Západočeská univerzita, s. 232. ISBN 978-80-261-0208-3., tématu sporu o oregonské hranice věnuje taktéž například SAGE, Walter N. a Anthony HOWE. *The Oregon Treaty of 1846: The Treaty of Winchester*. *Canadian Historical Review*. 1946, vol. 27, issue 4, s. 349-367. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780198201465.001.0001.

Spojené státy americké věnovaly především Latinské Americe, vzhledem k její geografické blízkosti. Velká Británie také sehrála svou roli při prodeji Aljašky. Aljaška byla do roku 1867 vlastněna Ruskem, které se ovšem nacházelo ve finanční krizi po Krymské válce a nepomohly ani následující reformy. Navíc mezi Ruskem a Velkou Británií přetrvávali velmi napjaté vztahy, což vedlo Rusy k obavám, že by při konfliktu s Brity mohli o Aljašku přijít. Proto se tedy uchýlili k prodeji toho území. Další spory těchto zemí se točili například kolem hranic Venezuely a Britské Guyany, nebo také kolem stavby Panamského průplavu.⁴⁰ Britům se nelíbila myšlenka, že by tento strategicky významný bod zůstal pod správou USA, avšak na konci století byli Britové zaneprázdněni Búrskou válkou, a tak ustoupili. USA si tak za své náklady mohlo průplav postavit, spravovat a dokonce si jej i opevnit. Před 1. světovou válkou se držel Washington tzv. Monroeovy doktríny, jejíž součástí byla distancovanost USA od evropských konfliktů, pokud nebudou ohrožovat samotné Spojené státy americké. Tato izolace nám může do velké míry připomínat taktiku dokonalé izolace, již provozovala samotná Velká Británie.

2.2. Eduard VII.

Po smrti královny Viktorie v roce 1901, která byla pro mnoho Britů symbolem monarchie, neboť vládla přes 63 let, tudíž byla neodmyslitelnou součástí života britské společnosti, dosedl trůn její syn Eduard VII., po němž je doba jeho vlády nazývána „edwardovská“.

Na Eduarda VII. je možné nalézt mnoho informací, z nichž některé vyzdvihující jeho přednosti, jiné zase dávají do popředí jeho negativní vlastnosti. Například Ellis A. Wasson popisuje Eduarda jako stárnoucího, nutno podotknout, že na trůn nastupuje Eduard ve věku šedesáti let, obézního, požitkářského zhýralce, který holdoval hazardním hrám, měl mnoho milenek a také často způsobil kdejaký skandál. Často byl spojován i s pochybnými osobnostmi, na což bylo také nahlíženo s pohoršením. I přes to vše byl Eduard oblíbeným panovníkem, který se aktivně zapojoval do zahraniční politiky, především byla často zjevná jeho frankofilie, například v Paříži během své

⁴⁰ SLOAN, Jennie A. *Anglo-American Relations and the Venezuelan Boundary Dispute*. The Hispanic American Historical Review. 1938, vol. 18, issue 4. DOI: 10.4135/9781608717613.n794., nebo také DENNIS, William C. *The Venezuela-British Guiana Boundary Arbitration of 1899*. The American Journal of International Law. 1950, vol. 44, issue 4. DOI: 10.2307/2194990.

návštěvy přispěl ke zlepšení vztahů mezi oběma zeměmi.⁴¹ Jinými autory je Eduard VII. popisován také například jako člověk se zdravým rozumem, dobromyslného, taktního, často cestujícího člověka, který znal dobře Evropu, evropské státníky i mocenské meze Anglie.⁴²

Eduard VII. byl opravdu důležitou osobou při vytváření britsko-francouzských vztahů, ale situace se také mohla vyvinout úplně jiným směrem. Tedy cestou britsko-německého spojení. Vztah krále Eduarda k Německu byl však povětšinou času problémový. Eduard, ještě jako Princ z Walesu, mnohokrát vyjadřoval sympatie Hannoverké dynastii, která chtěla získat zpět svou zašlou slávu a zkonfiskovaný majetek na Pruském území. Ve francouzsko-pruské válce stál princ Eduard na straně Francie, respektive projevil svou podporu při večeři na francouzské ambasádě.⁴³

V roce 1888 se stal německým císařem Vilém II., což byl Eduardův synovec.⁴⁴ Eduard však svého příbuzného neměl příliš v lásce a měl často problém, aby nevyřkl slova, jež by způsobila mezinárodní poprask. Vzájemná nevraživost panovala také mezi Eduardem a německým ministrem zahraničních věcí Herbertem von Bismarckem, synem Otta von Bismarcka. Následujícího roku, tedy 1889, německý císař navštívil Velkou Británii.⁴⁵ Tato návštěva se nesla ve velmi přátelském duchu a Eduard i císař Vilém byli s touto událostí spokojeni natolik, že Eduard další rok přicestoval do Německa. V následujících letech se však opět vrátili k soupeření a urážkám, do kterých patřilo například i soupeření v závodním plachtění.

Na přelomu století však císař získal jasnou vizi, že musí být vytvořena britsko-německá aliance. Podobně se již pár let předtím vyjadřoval Joseph Chamberlain, který mluvil o přirozené britsko-německé alianci. V tuto chvíli se mohlo opravdu zdát, že může být dosaženo dohody mezi Velkou Británií a Německem. A i sám, nyní již král (tedy od roku 1901), Eduard VII. slíbil, že se bude snažit „dělat co se dá“, aby pomohl. Další setkání mezi králem a císařem byly vypjatá, nenesla se v přátelském duchu a často

⁴¹ WASSON, Ellis. *Dějiny moderní Británie: od roku 1714 po dnešek*. Praha: Grada, 2010, s. 221. ISBN 978-802-4732-671

⁴² MAUROIS, André. *Dějiny Anglie doplněné o novější období Michelem Mohrtem*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1993, s. 437. ISBN 80-7106-084-4.

⁴³ HIBBERT, Christopher. *Edward VII: The Last Victorian King*. 1st pub. New York: Palgrave, 2007, s. 265. ISBN 978-1-4039-8377-0.

⁴⁴ Více ze života císaře Viléma II. najdete v: HULL, Isabel V. *The Entourage of Kaiser Wilhelm II: 1888 - 1918*. Cambridge Univ. Press, 2004. ISBN 978-052-1533-218., a speciálně vztahu Viléma s britskou královskou rodinou se věnuje: MCLEAN, Roderick R. *Kaiser Wilhelm II and the British Royal Family: Anglo-German Dynastic Relations in Political Context, 1890-1914*. History. 2001, vol. 86, issue 284, s. 478-502. DOI: 10.1111/1468-229X.00202.

⁴⁵ HIBBERT, Christopher. *Edward VII: The Last Victorian King*. 1st pub. New York: Palgrave, 2007, s. 269. ISBN 978-1-4039-8377-0.

pronikaly na veřejnost nevybíravé výroky jednoho o druhém. Abych tedy shrnul králův vztah k Německu, myslím si, že můžeme říct, že i přes blízké rodinné vazby, králův vztah byl povětšinu času spíše nevraživý a k myšlence spojení mezi zeměmi byl skeptický. Císař Vilém II., tedy synovec Eduarda, si k němu postupně vybudoval takřka nenávisť, a na jejich vztahu se také podepsala císařova touha po ohromení Britů, a to nejlépe v jedné z nejdůležitějších sfér působnosti, tedy v námořní moci, což uspíšilo výstavbu německého válečného loďstva, které tak znepokojovalo britskou elitu.⁴⁶

⁴⁶ MAUROIS, André. *Dějiny Anglie doplněné o novější období Michelem Mohrtem*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1993, s. 437. ISBN 80-7106-084-4.

3. Vztah Velké Británie a Německa

Vývoj britsko-německých vztahů prošel během 19. století logicky mnoha změnami. Na počátku století se nacházely tyto státy ve velmi odlišných pozicích. Velká Británie se nacházela na pozici největší světové mocnosti, která ovládá území po celém světě, zatímco tehdy ještě Prusko, se mezi světové mocnosti teprve prodíralo. Myslím, že situace je výstižně popsána Kissingerem. Rapidní vzestup Pruska se stal nebezpečím zprvu především pro rakouské zájmy, neboť s ním začalo soupeřit o vedoucí postavení v Německu. Ač zprvu nevládlo velkému území, tak se svou tvrdou diplomacií, oddaností vojenskému umění a pověstnou nesmírnou disciplínou, stalo skutečnou velmocí. Tyto aspekty změnily pramálo důležité knížectví na nebohatém severu Německa na království, které se vypracovalo ve velmi důležitého mezinárodního hráče s děsivou armádou a to vše během pouhého jednoho století.⁴⁷

Vnitroněmecká situace vždy hrála důležitou roli v evropské politice. Zatímco slabé a rozdrobené lákalo okolní státy k expandování na jeho území, tak sjednocené Německo vyvolávalo ve všech evropských státech strach. Po napoleonských válkách stály oba státy (Prusko a Velká Británie) na straně vítězů, a tudíž byly na vídeňském kongresu ve výhodné pozici. Prusko podporovalo ruské návrhy na obnovení Polska, neboť mělo být odškodněno územními zisky v Německu. I přes neuskutečnění ruského plánu získalo Prusko mnohá území v západních oblastech Německa a menší část Saska. Velká Británie stála při tomto kongresu spíše na straně Rakouska, které velmi důrazně nesouhlasilo s ruskými a pruskými požadavky. V dalším důležitém a již zmíněném konfliktu, tedy v Krymské válce, zůstávalo Prusko dlouho dobu neutrální, neboť chtělo šetřit síly na očekávaný střet s Rakouskem. I přes pruské vyhlášení neutrality se Rusko nakonec spíše obávalo možnosti, že by se přidalo k Francii a Velké Británii, a tak zůstávalo mnoho ruských jednotek mimo bojová pole kvůli případnému útoku Pruska, Rakouska či Švédska.

Po nástupu Bismarcka a započatí procesu sjednocování Německa byly za překážky považovány hlavně Francie a Rakousko-Uhersko, zatímco Velká Británie se o kontinentální záležitosti příliš nezajímala a věnovala se spíše svým koloniím. Po sjednocení Německa v roce 1871 se ještě více nastartoval ekonomický a mocenský

⁴⁷ KISSINGER, Henry A. *Umění diplomacie: od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Vyd. 3. Praha: Prostor, 1999, s. 79. ISBN 80-7260-025-7., Tomuto rapidnímu mocenskému vzestupu se věnuje například DWYER, Philip G. *The Rise of Prussia 1700-1830*. Hoboken: Taylor and Francis, 2014. ISBN 13-178-8703-4.

vzestup, který byl naprostým opakem situace ve Velké Británii, která byla v ekonomické recesi. Německý kancléř Otto von Bismarck se již od kongresu v Berlíně snažil navázat britsko-německou spolupráci, ale tato snaha ztroskotala. Bismarck vytvářel Německu pozici v mezinárodním systému díky složitému systému smluv, avšak roku 1890 se po sporu s císařem Vilémem II. rozhodl rezignovat na svou pozici.⁴⁸ Vztah Viléma II. k Velké Británii a v této době, tj. rok 1890, budoucímu králi Velké Británie Eduardovi VII. byl již zmíněn v předchozí kapitole. I po odstoupení Bismarcka se německá politika držela směru zlepšování vztahů s Velkou Británií, což dokládá například podpis Helgolandské smlouvy v roce 1890, kdy Německo za jisté koloniální ústupky získalo malý ostrůvek v Severním moři.⁴⁹ Ovšem vyskytly se i napjatější situace jako Traansvalská krize v letech 1894-1895.⁵⁰ Na přelomu století devatenáctého a dvacátého byl vztah Velké Británie k Německu velmi složitý a rozpolcený. Části britské populace doslova imponoval obrovský hospodářský vzestup Německa, které svým sjednocením ještě zvýšilo svůj ekonomický potenciál, který byl pracovitým obyvatelstvem dobře využíván. Také byl patrný obdiv k dobře fungujícímu systému, tedy k výsledkům německého výzkumu, funkčnosti sociálního státu a tak dále. Svou roli také měly velmi těsné kontakty aristokratických rodin, které mnohokrát sdílely společné předky a tedy i společenské zvyklosti. Propojené byly také britské a německé univerzity, jež si často měnily své poznatky. Na druhé straně neústupná a nekonečně ambiciózní politika, kterou uplatňovali Němci pod vládou císaře Viléma II., byla trnem v oku celé Evropě a tudíž i na britských ostrovech.⁵¹

Za největší hrozbu Velké Británii bylo považováno Rusko a na francouzsko-ruské spojení bylo zpočátku nahlíženo především jako na anti-britské. Situace nabrala naprosto nepříznivý směr pro Německo uzavřením srdečné dohody. Německo se poté ocitlo sevřené nepřáteli a naskýtaly se mu pouze dvě možnosti. Zaprvé oslabit rusko-

⁴⁸ WEHLER, Hans-Ulrich. *Bismarck's Imperialism 1862–1890*. Past and Present. 1970, vol. 48, issue 1, s. 119-155. DOI: 10.1093/past/48.1.119.

přepis rezignačního dopisu naleznete na: http://www.germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/742_Bismarck_Resignation_247_JNR.pdf [cit. 4. 4. 2015]

⁴⁹ GILLARD, D. R. *Salisbury's African Policy and the Heligoland Offer Of 1890*. The English Historical Review. 1960, LXXV, issue 297, s. 631-653. DOI: 10.1093/ehr/LXXV.297.631. Dostupné z: <http://ehr.oxfordjournals.org/cgi/doi/10.1093/ehr/LXXV.297.631> [cit. 4. 4. 2015]

Přibližné znění smlouvy z roku 1890 naleznete na: http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/606_Anglo-German%20Treaty_110.pdf [cit. 4. 4. 2015]

⁵⁰ CLARK, Christopher M. *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914*. First U.S. edition. s. 144. ISBN 9780061146657.

⁵¹ KOVÁŘ, Martin: *Nepřátelé či spojenci? Příspěvek ke studiu britsko-německých vztahů před první světovou válkou*. Německé hospodářské dějiny, Acta Oeconomica Pragensia, Vědecký časopis Vysoké školy ekonomické v Praze, ročník 16, č. 1, Praha 2008, s. 66 (ISSN 0572-3043)

francouzské spojenectví, o což se pokoušelo mnoha způsoby, například zprávou carovi, že Francie dodává suroviny Japonsku v rusko-japonské válce. Dokonce z německé strany přišly dvě formální nabídky aliance. Zadruhé se Německo pokoušelo oslabit nové francouzsko-britské spojenectví. V rámci srdečné dohody byl Francií přiznán vliv v Maroku a na oplátku Egypt byl uznán jako území v britské sféře zájmů. V Maroku však mělo své zájmy i Německo, které mělo navíc podporu u místního obyvatelstva jako vyvažující síla Francii. Velká Británie neměla zájem v tomto konfliktu intervenovat a Francie musela změnit svou dříve agresivní politiku vůči Německu. Německo však svolalo mezinárodní konferenci, na které se všechny mocnosti kromě Rakouska-Uherska přiklonily k Francii. Tento spor v roce 1905 je nazýván Marocká krize.⁵² V roce 1911 po svržení marockého sultána se odehrávala druhá marocká krize. Při této revoluci utrpěl evropský obchod velké ztráty, za což požadovalo Německo náhradu. Francie však jeho požadavky smetla ze stolu, což vyústilo ve vyslání německé válečné lodi k pobřeží Maroka. Německo odmítlo odpovědět na britské výzvy k oznámení svých záměrů, což vyvolalo projev britského ministra zahraničí Edwarda Greye, ve kterém pohrozil Německu válkou.⁵³

V další části práce budu vycházet především z knihy *Nešťastná válka* od Nialla Fergusona, který se zabýval problematikou britsko-německých vztahů před válkou. Za zmínku stojí také mnoho autorů, kteří válku prorokovali a této tématice věnovali své knihy. Jmenovitě se zde vyskytují například Headon Hill, Erskine Childers či Hector Hugh Munro, ale také mnoho dalších. Společným znakem je tedy proroctví o přicházející válce, ve které bude Velká Británie čelit invazi cizí mocnosti. Do roku 1900 se Německo v roli nepřítele téměř nevyskytuje, ale po zmíněném roce se objevuje v roli nepřítele mnohem častěji. I němečtí autoři předkládali své vize o budoucí válce a můžeme nalézt mnoho děl, ve kterých je nepřítelem Velká Británie. Tito spisovatelé sehráli svou jistou úlohu v nadcházejících událostech, neboť v mnoha lidech vyvolali paniku, mylné představy, ale hlavně také byli využíváni k propagaci určité politiky, například k reformaci armády. Byla by však chyba opomenout velmi výraznou část britské společnosti, která nahlížela na Německo jinak, než jako na nepřítele. Tato nejednotnost britské společnosti měla za výsledek častou kritiku srdečné dohody a

⁵² Tomuto tématu se věnuje například: ANDERSON, Eugene Newton. *The First Moroccan crisis, 1904-1906*. Chicago: The University of Chicago Press. 1930. 420 s.

⁵³ STRAKOSCH, Chris. *The Origins of the Great War* [online]. 2005 [cit. 2015-04-07]. s. 18, Dostupné z: http://www.historicgreenslopes.com/documents/Booklet_The%20Great%20War%20@%206%20Sep.pdf [cit. 14. 4. 2015]

navázanosti na Francii. Proněmecký tábor požadoval navázání vztahů s Německem, či alespoň přibrzdění britsko-francouzského sblížení. Panovaly obavy, že Británie zbytečně vyhrocuje vztahy mezi Německem a Francií a mohla by se dostat do naprosto zbytečné války. Zajímavým krokem byla takzvaná Haldaneova mise, která naprosto zapadala do tohoto velmi chaotického období.

3.1. Špionážní mánie

Častokrát bylo čtenářům barvitě popisováno, jak příslušníci cizích národností nenápadně podkopávají stát a fungují jako špióni. Zprvu do rolí špiónů byly dosazovány spíše jiné národy, ale s tím jak postupoval čas a blížil se rok 1914, tak exponenciálně rostl počet údajných německých špiónů. Ferguson mluví o zavrženíhodném spojení pisálků a vojáků, kteří svými výplody fantazie tvořili nepravdivé zprávy, které byly matoucí pro celou společnost. Mnoho zpravodajských informací bylo tendenčně pozměněno přesně do té podoby, aby vyhovovaly záměrům „lovců špiónů“.⁵⁴ Samozřejmě, že na obou stranách fungovala špionážní činnost, ale právě zapojením těchto „pisálků“, kteří vyvolali paniku nakonec i v samotném králi Eduardovi VII., došlo k mnoha dezinformacím a zveličením celé situace.

Ať tomu bylo jakkoliv, docházelo k zatýkání či popravám mnoha občanů obviněných ze špionáže. I Velká Británie měla své vyzvědače, kteří sbírali informace v Belgii, především kvůli tomu, že zde se nacházelo místo potencionálního vylodění britských expedičních vojsk, které by zde sváděly boje s německou armádou. Britové se také pokoušeli vytvořit špionážní základnu v samotném Německu, která by dodávala informace britským zpravodajským organizacím. Mnoho britských agentů, kteří se snažili hlavně o získání informací o ponorkách a vzducholodích, bylo v Německu zatčeno a vězněno. Nejenom král Eduard VII. dával velkou váhu výmyslům těchto spisovatelů a špiónů, ale i další vysoce postavení státní činitelé jako ministr zahraničí E. Grey, premiér Herbert H. Asquith či ministr vnitra Winston Churchill podnikali opatření, která měla zabránit vstupu invazních vojsk na území Velké Británie. Posilovala se například domobrana, ostraha skladů a britské pobřeží mělo být důkladně zkoumané německými důstojníky na dovolené.

⁵⁴ FERGUSON, Niall. *Nešťastná válka*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2004, s. 48. ISBN 808656956x.

3.2. Militarismus či antimilitarismus?

Podle mnoha autorů byla příčinou střetu mocností v první světové válce kultura, tedy přesněji řečeno kultura militarismu. Společnost byla díky ní připravována na válku tak účinně, až chtěla svou přípravu zúročit a velké války se skutečně účastnit.⁵⁵ Důležité je však zmínit, že jak ve Velké Británii, tak v Německu se militaristé či lidé, kteří se dožadovali větší vojenské připravenosti, netěšili z příliš velké přízně společnosti. Faktem je, že fiasko v Búrské válce vyvolalo znepokojení ve společnosti, která začala uvažovat nad bojeschopností vlastní armády, ale při konkrétních návrzích již tak odvážná nebyla. Zavedení branné povinnosti přijala společnost negativně, vojenské spolky obsahovaly jen nepatrná procenta obyvatel a taktéž dobrovolnické spolky. Mnohem více na očích byla činnost německých radikálně nacionalistických skupin. K hlavním radikálně nacionálním organizacím patřil Loďstevní spolek, Německý branný spolek, Všeněmecký svaz či Asociace Veteránů. Ve většině těchto organizací hrála nejdůležitější roli vyšší a střední vrstva, která tuto politiku utvářela. Formy krajního nacionalismu měly kořeny jak v protestantismu, tak například na univerzitách. Ve Velké Británii v letech 1906 a 1910 porazila liberální strana své konkurenty, kteří by se dali označit za mnohem více militaristické.⁵⁶ Liberálové měli historicky nechuť k velkým výdajům na vojenství a velké armádě.⁵⁷ I proto můžeme říct, že militarismus neprostupoval britskou společností ve velké míře. Ba naopak spíše se přikláněla k antimilitarismu. To samé platilo pro levicovou Labour party, ze které pocházelo mnoho autorů odsuzujících svými díly případnou válku a do jisté míry zde panovala až germanofilie, tedy velké sympatie k Německu. Britští socialisté měli velmi kladný přístup k socialistům německým a dali si za cíl napodobit německý sociální systém a spřátelení obou zemí. Velmi pozitivní vztahy však panovaly také na univerzitní úrovni, kde si obě strany zasílaly přátelské dopisy. Však také na britských univerzitách získalo stipendium či absolvovalo mnoho Němců. Na Oxfordské univerzitě studoval tradičně vysoký počet německých občanů, na počátku dvacátého století až dvacet osm procent studentů bylo německého původu, a to především z řad německé šlechty. To opravdu

⁵⁵ Tématu militarismu se věnuje například kapitola v knize HEWITSON, Mark. *Germany and the Causes of the First World War*. Oxford, UK: Berg, 2004, s. 85-112. ISBN 1845207297. nebo také DUIKER, William J. a Jackson J. SPIELVOGEL. *World History. 6th edition. Australia*. Wadsworth Cengage, 2009, s. 672. ISBN 9780495569039150014-30. nebo HAMILTON, Richard F. a Holger H. HERWIG. *The Origins of World War I*. New York: Cambridge University Press, 2003, s. 30. ISBN 0521817358.

⁵⁶ Liberální straně a její politice se věnuje například DUTTON, David. *A History of the Liberal Party since 1900*. Palgrave Macmillan, 2013. ISBN 978-023-0361-898.

dokládá mimořádně blízké spojení mezi britskou a německou nobilitou, což dokládaly i příbuzenské vztahy královských rodin těchto dvou monarchií.⁵⁸

Ani na německé straně však militarismus nebyl většinou ideou. Byla již zmíněna krajně nacionalistická společnost, ale nesmíme opomenout na dělnické vrstvy, jejichž vůdci byli jedněmi z největších kritiků militarismu v Evropě. V předválečném období byla nejúspěšnější politickou stranou Německa – Sociálně demokratická strana Německa (SPD), která až do války kritizovala militaristické postoje. Proč tedy panuje představa o tom, že militarismus byl jednou z hlavních příčin války? Dle Fergusona byli budoucí badatelé ovlivněni právě počtem a horlivostí německých antimilitaristů, kteří byli ve svých stížnostech tak produktivní, že se zasadili o představě velmi silného německého militarismu prostupujícího celou společnost.⁵⁹

Samozřejmě je nepopíratelné, že agresivní zahraniční strategii vyznával například kníže Bülow, když vykonával funkci říšského kancléře, neboť věřil, že se tím vyřeší vnitropolitické spory uvnitř Německa. Tato politika nebyla německým výtvorem, ale byla již dříve používána například Francií. Nezbytné je také zmírnit představu o jednotnosti postojů německé pravice. I mezi německými konzervativci byste našli antimilitaristy a i jinak agresivní kancléř Bülow věděl, že bezmyšlenkovitý militarismus by mohl Německo přivést do značné krize.

3.3. Imperialismus a kapitalismus jako příčina 1. světové války?

Dle výkladů socialistické internacionály byla první světová válka produktem imperialismu a kapitalistů, neboť války mezi takovými státy jsou jasným výsledkem jejich snažení o získání nových trhů, získání odbytišť pro své výrobky a neustálého zbrojení a následného hromadění zbraní. Proto je v jejich očích válka neodmyslitelně spojena s imperialismem. Válka se zdá být nejvíce přínosná samozřejmě pro průmysl zbrojní, a pro průmysly s ním úzce spjaté. Obrovské zakázky získávaly železářny, ocelárny, loděnice a tak dále. Co už výklad internacionály nezmiňuje je, že neexistuje žádný důkaz prokazující zájem těchto podnikatelů na vyvolání války. Za příklad nám

⁵⁸ FERGUSON, Niall. *Nešťastná válka*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2004, s. 56. ISBN 808656956x. Více k vztahu těchto zemí například v MAJOR, Patrick. *Britain and Germany: A Love-Hate Relationship?*. German History. 2008-10-01, vol. 26, issue 4, s. 457-468. DOI: 10.1093/gerhis/ghn045. a také SCULLY, Richard. *British Images of Germany: Admiration, Antagonism & Ambivalence, 1860-1914*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012. ISBN 02-303-0156-8.

⁵⁹ FERGUSON, Niall. *Nešťastná válka*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2004, s. 57. ISBN 808656956x.

Ferguson dává známou rodinu Rothschildů, která měla své zájmy ve zbrojním průmyslu, jak na britské, tak například na rakouské straně, ale samotná válka tuto bankéřskou rodinu děsila, neboť reálně hrozilo přerušení mezinárodního obchodu, což by vyvolalo obrovské ztráty na financích, až bankrot mnoha bank a společností. Již zmíněná rodina Rothschildů se snažila urovnat britsko-německé vztahy, ale ani němečtí zbrojní podnikatelé neměli na válce zájem.

Takto podanou teorii tedy můžeme odmítnout, avšak Paul Kennedy nám nabídl poněkud jiné vysvětlení událostí, které vedly k vypuknutí první světové války. Zabývá se především vlivem ekonomiky jako determinantem moci na politické a diplomatické jednání. Samozřejmostí je, že každá země měla své limitované hospodářské zdroje a při přesáhnutí těchto limitů země upadala. Při tomto pohledu můžeme na konfrontaci Velké Británie a Německa nahlížet jako na soupeření mezi upadající mocensky vyčerpanou zemí, která bojuje proti rivalovi, který je na hospodářském vzestupu. I v tomto modelu Ferguson nachází nedostatky. Podle něj totiž nebyl nejdůležitějším ekonomickým faktorem hospodářský nárůst Německa, ale obrovský finanční potenciál Velké Británie.⁶⁰ Nesmírnými zahraničními investicemi se Velká Británie sice mohla stát německým konkurentem, co se týče zahraničních investic, avšak svým exportem nijak Německo neohrožovala. Ve Velké Británii a celém jejím impériu fungovala politika volného obchodu, což znamenalo naprosto svobodnou možnost pro německé firmy konkurovat britským výrobkům v celém britském impériu. Navíc pokud by se imperialismus opravdu měl stát jednou z příčin války, tak by taková válka vypukla mnohem spíše mezi Velkou Británií a Francií či Ruskem, s kterými Britové byli opravdovými rivaly na imperiální úrovni.

3.4. Závody ve zbrojení a námořní rivalita

Velmi zajímavý pohled přináší Ferguson na závody ve zbrojení. Zatímco historici jako David Stevenson či David Herrmann považovali závody ve zbrojení za jednu z klíčových okolností vedoucích k válce, ba co více tvrdili, že bez závodů ve zbrojení nemuselo k válce dojít.⁶¹ Ferguson namítá, že je to v podstatě nesmyslné tvrzení, neboť

⁶⁰ FERGUSON, Niall. *Nešťastná válka*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2004, s. 64. ISBN 808656956x., K tomuto tématu se vyjadřuje také ROSS, Stewart. *Causes and consequences of the First World War*. 1. publ. London: Evans, 2003, s. 16-19. ISBN 0237525682.

⁶¹ FERGUSON, Niall. *Nešťastná válka*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2004, s. 101. ISBN 808656956x., Problematice závodů ve zbrojení se věnuje například STEVENSON, David a Holger AFFLERBACH. *An Improbable War?: The Outbreak of World War I and European Political Culture*

historicky nic takového jako závody ve zbrojení nutně neznamenaly válku. To dokládá ihned na příkladu Studené války, kdy závody ve zbrojení spíše odradily soupeře od vyvolání velké války. A i opačný přístup, tedy odmítnutí závodů ve zbrojení, jak tomu bylo před druhou světovou válkou, může být velmi nebezpečný, neboť agresor připravený na válku nemusí brát tak vážně požadavky nepřipravených oponentů. Důležitým poznatkem pro pochopení závodu ve zbrojení je, že se rozběhl a nepolevoval z toho důvodu, že jedna strana, v tomto případě Německo, si myslelo, že prohrává, což vyvolalo znepokojení vůdčích osobností, které propadly panice, a radši než aby riskovaly ještě větší převahu svého konkurenta, tak se vydaly na válečnou stezku.⁶²

Za takový typický příklad závodu ve zbrojení můžeme považovat britsko-německou námořní rivalitu nebo americko-ruské soupeření po druhé světové válce. Oba státy budovaly silné válečné loďstvo a vyráběly obrovské bitevní lodě a pancéřované křižníky. Tento program výstavby loďstva se zajisté podílel na zhoršení vztahu mezi zeměmi. Německo začalo s touto výstavbou ze zjevných důvodů, tedy v případě války s Brity by Německu hrozila dozajista námořní blokáda. Dalším účelem mohlo být částečné oslabení britské námořní nadvlády, tedy vytvoření takového loďstva, se kterým by byl boj pro Velkou Británii minimálně riskantní. Velká Británie měla po celou dobu tohoto zbrojení jasnou převahu, ale opět zafungovala panika na britských ostrovech, že Němci dokáží tento stav zvrátit. Řečeno čísly Velká Británie disponovala dvaceti devíti velkými bitevními loděmi, zatímco Německu se podařilo vypustit sedmnáct takových lodí. Toto ovšem také znamenalo, že se oběma zemím zvýšily náklady na udržování loďstva. Abych byl konkrétní tak Německu se náklady téměř zdvojnásobily a Velké Británii se navýšily o čtyřicet procent.⁶³ Velká Británie tedy neudržela svůj princip dvojí přídě, tedy že její námořnictvo disponovalo větším loďstvem, než další dvě největší flotily dohromady, avšak celková převaha britsko-francouzsko-ruské aliance byla více jak dvojnásobná. V roce 1912 obě země ukázaly svůj zájem na zredukování této ekonomické zátěže, čili na zmírnění závodů ve stavění dalších a dalších bitevníků, avšak ani jedna ze zemí se nedokázala ztotožnit s nároky protější strany. Bylo by ovšem chybné myslet si, že byla Velká Británie na válku dobře připravená. Námořní velmocí

before 1914. New York: Berghahn Books, 2012. ISBN 08-574-5310-6. nebo PADFIELD, Peter. *The Great Naval Race: Anglo-German Naval Rivalry, 1900 - 1914*. Edinburgh: Birlinn, 2005. ISBN 18-434-1013-3.

⁶² FERGUSON, Niall. *Nešťastná válka*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2004, s. 101. ISBN 808656956x.

⁶³ MAURER, John H. *The Anglo-German Naval Rivalry and Informal Arms Control, 1912-1914*. Journal of Conflict Resolution. 1992-06-01, vol. 36, issue 2, s. 284. DOI: 10.1177/0022002792036002004.

bezpochyby byla, ale pozemní jednotky a expediční sbory na tom byly velmi špatně. Pravidelná armáda obsahovala pouze sedm divizí, zatímco Německo disponovalo devadesáti osmi a půl divizemi.

Ačkoliv jak patrně vojenská připravenost nebyla zdaleka taková, jak by se mohlo zdát, tak plánování válečné strategie probíhalo ve všech zainteresovaných zemích. Například Německo se potýkalo s problémem obklíčení, jež by mohlo být pro císařství zničující. Střetávaly se zde dvě strategie Alfreda von Schlieffmana a Helmutha von Moltkeho, kdy Schlieffman chtěl rychle napadnout nejdříve jednoho nepřítele plnou silou a poté druhého, čímž by oba přinutil ke kapitulaci. Dokonce také přišel s plánem porušení neutrality Belgie, aby mohl napadnout Francii z nechráněné strany. Moltke by radši rozdělil armádu na dvě poloviny a po zatlačení nepřátel do bezpečné vzdálenosti by byl příznivcem kompromisních mírů, zatímco Schlieffman chtěl bezpodmínečné vítězství.⁶⁴ Naprosto v jiné situaci se nacházela Velká Británie, která se rozhodovala, koho podpoří. Britští vůdci měli zájem na zachování Trojdhody, především protože se báli, že kdyby padla Francie, byla by Velká Británie vydána napospas Německu. Ale neustále vyjadřovali svou právní nezávanost k Trojdhodě, neboť si hlídali zadní vrátka pro případné uzavření míru. Také se naskýkala možnost si v ranné fázi krize podržet neutralitu, čímž by si Británie takřka zajistila roli zprostředkovatele na konferenci určené k řešení krize. Až do začátku války byla britská politika rozdělená na ty, kteří stáli na straně Francie a na ty, kteří se přikláněli k Německu.

3.5. Haldaneova mise

Na počátku roku 1912 začali být kritici „srdečné dohody velmi aktivní, a vytrvávali ve své ostré kritice zahraniční politiky, kterou uplatňoval E. Grey – čili ministr zahraničních věcí. Jednání a sbližování s Francií nesli velmi těžce, dokonce takové jednání považovali za velmi nebezpečné a plně chápali německé znepokojení z takového jednání. Mezi tyto kritiky patřili například Morley, Loreburn, Harcourt či McKenna. Premiér Herbert H. Asquith se je snažil častokrát uklidnit, ale to se mu příliš nedařilo, tudíž iniciativu přebral tábor okolo Greya, který si s kritiky mnohokrát vyměnil názory. Bylo by však mylné tvrdit, že Grey byl výrazně proti Německu, neboť tento ministr zahraničí stál o zlepšení vztahů mezi Británií a Německem, avšak nechtěl

⁶⁴ KISSINGER, Henry A. *Umění diplomacie: od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Vyd. 3. Praha: Prostor, 1999, s. 214. ISBN 80-7260-025-7.

tím ohrozit „srdečnou dohodu“. Také chtěl udržet britskou námořní převahu, i když volal po zmírnění zbrojících závodů, které s sebou nesly velké výdaje. Dá se říct, že do tábora kritiků patřil i Richard Burdon, vikomt Haldane, který chtěl přinejmenším ukončení rozhovorů mezi generálními štáby Británie a Francie.

A právě na počátku roku 1912 se začala rýsovat možnost něčeho, co je nám známé jako Haldaneova mise. Jejím základem bylo, že obě strany, tedy jak vysocí zástupci Velké Británie, tak ti němečtí – jmenovitě císař Vilém II. a kancléř Thobald von Bethmann-Hollweg, měli zájem na snížení neustále se zvyšujících nákladů na vytváření a udržování námořní flotily. Problémem byly však rozdílné požadavky a německý námořní zákon *Novelle*, který počítal s tím, že německé válečné loďstvo bude rozšiřováno šest let o tři bitevní lodě za rok. Dále také, že přibude třetina eskader. To samozřejmě také znamenalo značné navýšení počtu námořníků, které si žádalo nové lodě. Na to by musela reagovat Velká Británie, která by byla nucena změnit svou námořní politiku, taktéž navýšit počet lodí i námořníků, což by sebou neslo obrovské výdaje.

Dalším problémem by se stalo pravděpodobné stažení bitevníků z oblasti Středozemního moře, kde by se Britové museli nadále spoléhat na Francii.⁶⁵ Na jednání britského kabinetu bylo vyjednáno vyslání vikomta Haldana do Německa, kde měl skrze jednání s Německem zajistit lepší vztahy, ujistit Německo o touze Británie po míru a přátelství. Mise byla schválena 6. února a následující den, tedy 7. února započal vikomt Haldane svou tajnou misi, na které následně jednal s císařem Vilémem, kancléřem Bethmann-Hollwegem a admirálem Tirpitzem.⁶⁶ Německo však nebylo ochotné vzdát se tolik pro Británii problematické *Novelle*, připustilo by pouze určité zpomalení výstavby, avšak pod podmínkou britské neutrality v případě války v Evropě. I přes to se snažily obě strany pokračovat v jednání. Britové například navrhli neutralitu v případě nevyprovokovaného útoku na Německo, ale chtěli větší potvrzení britské námořní nadvlády.

⁶⁵ KOVÁŘ, Martin. *Haldaneova mise jako interpretační problém: pokus o "změnu kurzu", či projev tradiční politiky Velké Británie vůči spojencům na evropském kontinentě?. Inter laurum et olivam / eds. Jiří Šouša, Ivana Ebelová* Praha: Karolinum, 2007 s. 814

⁶⁶ Haldaneově misi se věnuje například GARDNER, Hall. *The Failure to Prevent World War I: The Unexpected Armageddon*. s. 176-178. ISBN 9781472430564. nebo MARDER, Arthur J. *From the Dreadnought to Scapa Flow: the Royal Navy in the Fisher era 1904-1919*. Barnsley: Seaforth Publishing, 2013, s. 272-287. ISBN 9781848321625. Dalším zajímavým článkem je SCOTT, James. 1918. *Lord Haldane's Diary of Negotiations between Germany and England in 1912*. *The American Journal of International Law*. 12(4). DOI: 10.2307/2187790.

Logicky tato jednání vyvolala velké pobouření ve Francii, kde však francouzský premiér Poincaré byl pevně rozhodnut, že srdečnou dohodu udrží, či lépe ještě rozšíří. Francouzští politici byli následně ujištěni, že Velká Británie svou dohodu s Francií dodrží, což uvolnilo napětí. Již v březnu téhož roku bylo v podstatě jisté, že Velká Británie a Německo nedosáhnou žádné dohody, neboť požadovaná neutralita Velké Británie byla příliš vysokou cenou za pouhé zmírnění německého programu a ohrožení dohody s Francií. Nadále se ale jednalo, což opět rozrušilo Francii, která tentokrát vyjádřila nesouhlas s jakoukoliv formou neutrality a apelovala na oddanost srdečné dohodě. Vyjednávání tedy ztroskotalo a přineslo spíše upevnění britsko-francouzského vztahu, neboť britská admirálita byla nucená uvažovat nad přenecháním zodpovědnosti ve Středomoří Francii, čímž by Francie chránila i britské zájmy – čili by se stala důležitým partnerem.

4. Appeasement?

Otázkou tedy zůstává, z jakého důvodu je některými autory používán termín Eduardovský appeasement? Appeasement jako politika ústupků a usmiřování, tak jak ji známe z období před druhou světovou válkou, dle mého názoru nepřipadá v úvahu. Alespoň ne ve vztahu Velké Británie s Německem. Mnohem spíše by na tento vztah mohly být aplikovatelné teorie rovnováhy moci, rovnováhy hrozeb či komplexní vzájemné závislosti.

Zprvée, koncept vyvažování moci by vystihoval tradiční britskou politiku, která byla používána po celé devatenácté století, a tudíž by to bylo pouhé pokračování osvědčené strategie vůči kontinentální Evropě. Avšak zde je důležité uvědomit si sílu aliancí, které proti sobě stály před zapojením Velké Británie. Na jedné straně stála francouzsko-ruská aliance proti ústředním mocnostem, mezi které patřilo Německo, Rakousko-Uhersko a Itálie. Německý generální štáb viděl problém v tom, že by nepřátelé útočili ze dvou stran a navíc pořád musel počítat s hrozbou zapojení Velké Británie. Na válku však bylo Německo připraveno nejlépe a jeho armáda byla možná nejlépe vycvičená a nejvíce disciplinovaná ze všech mocností, čímž získávalo pro sebe a své spojence mírnou výhodu. Tudíž je hypoteticky možné říci, že ústřední mocnosti byly silnější, než francouzsko-ruské společenství a pro Velkou Británii bylo zapojení do první světové války tradičním vyvážením moci v kontinentální Evropě tak, aby nevzniknul evropský hegemon.

Zde bych chtěl hned navázat dalším konceptem, tedy teorií rovnováhy hrozeb. Je možné, že Velká Británie považovala protichůdné aliance za poměrně vyrovnané, avšak pokud by zvítězilo Německo, tak by se stalo jednoznačným evropským hegemonem, což bylo něco, čeho se na britských ostrovech velmi obávali. Německo již před první světovou válkou byla ve svrchovaném postavení vůči Rakousku-Uhersku a vítězstvím ve válce by si ještě více upevnilo svou pozici, ba co víc otevřelo by mu to cestu k přímému ohrožení Velké Británie. Takovou hrozbu Velká Británie nemohla nechat bez povšimnutí a raději se tak přidala na stranu Francie a Ruska. Tyto dva státy byly sice historicky britskými konkurenty, avšak s tím jak se vyvíjela evropská situace, se jejich úhlavním nepřítelem stalo Německo. Myslím si, že výhra francouzsko-ruského společenství by pro Velkou Británii neznamenal takové ohrožení, jako výhra Německa, protože by v Evropě nadále zůstaly dvě velké mocnosti, tak jak tomu bylo před sjednocením Německa. Na potenciální poválečné konferenci by mohla Velká Británie

fungovat jako smírčí soudce a je možné, že by mezi vítěznými státy došlo k rozporům, tak jak už tomu mnohokrát v historii bylo. Větší hrozbou by tedy bylo německé vítězství, a proto se mohla Velká Británie vydat cestou spojení se svými bývalými rivaly. Neopomenutelnou hrozbou se také stal již zmiňovaný německý námořní program, který počítal se značným zvýšením počtu bitevních lodí a námořnictva. Tímto plánem ohrozilo Německo námořní nadvládu Velké Británie, která si své výsostné postavení na mořích chtěla udržet. Tato situace vyústila ve velkou rivalitu a dokonce i závody ve zbrojení, které se staly jedním z největších svárů těchto dvou zemí před vypuknutím války.

Neměli bychom ovšem opomenout ani hospodářské a ekonomické faktory, jež mohly mít vliv na britské jednání v předvečer války. Zde se vrátíme k teorii komplexní vzájemné závislosti. Je nesporné, že v období před první světovou válkou byl již vyvinut mezinárodní obchod a státy měly mezi sebou mnoho obchodních vztahů. Právě státy jako Francie, která stejně jako Velká Británie panovala velkém koloniálnímu panství, mohly být cenným obchodním partnerem. Nesporně takové státy byly imperiálními konkurenty, avšak mohly si nabídnout to, co jim stát jako Německo nemohl nabídnout. Ať již mluvíme o zboží, surovinách či územních garancích, tak jako tomu bylo při uznání britské nadvlády v Egyptě a francouzské nadvlády v Maroku. Dohoda s takovým státem jako Francie, ale i s Ruskem se tak stávala mnohem cennější než dohoda s Německem.

Velká Británie se povětšinu času v předválečném období pouze držela své lety prověřené strategie. V její společnosti vznikla komplikovaná situace, kdy část populace byla pro spojení s Francií a další část pro spojení s Německem, především kvůli blízkým vazbám těchto dvou zemí. Britské elity však do poslední chvíle vyčkávaly s přidáním se do aliance, neboť se jim to v minulosti mnohokrát osvědčilo, avšak myslím si, že Velká Británie nebyla ochotná Německu dělat žádné ústupky. Tak nahlížím i na Haldaneovu misi, která primárně měla ulevit britské ekonomické zátěži, ale Britové nebyli za žádnou cenu ochotni ustoupit německým požadavkům na úplnou britskou neutralitu. Britská politika sice nechávala i po podepsání dohod s Francií a Ruskem své spojence v částečné nejistotě, avšak například i při druhé marocké krizi ukázala Velká Británie, že nebude tolerovat válečné machinace. Britská politika se tedy změnila pouze v tom, že nakonec byla nucena vybrat si trvalejší alianci, avšak jinak byla totožná s tou politikou známou z devatenáctého století. U některých autorů jako Ferguson či Rock však vidíme, že appeasement nedávají do kontextu s Německem, nýbrž především ke

vztahům k jiným mocnostem. Nejvíce skloňované ve spojení s tímto jevem jsou Spojené státy americké, které na přelomu devatenáctého a dvacátého století expandovaly a často se dostávaly do sporu s Velkou Británií.

Závěr

Evropská situace byla po většinu doby od založení prvních států velmi proměnlivá. Nejinak tomu bylo v druhé polovině devatenáctého století, kdy se evropské země střetávaly v mnoha konfliktech, ať tomu bylo přímo na starém kontinentu (Krymská válka, Prusko-francouzská válka) nebo šlo o soupeření v četných koloniálních panstvích. Nepochybně jednou z nejdůležitějších událostí tohoto období byl vznik nové velmoci, tedy císařského Německa v roce 1871, které se stalo velkým hybatelem evropských a potažmo i světových dějin. Velká Británie si držela své výsostné postavení mezi velmocemi a dozajista byla největší námořní velmocí na světě. Svou zahraniční politikou si snažila držet odstup od kontinentálních střetů a aliancí, avšak v pro ni příznivých situacích zasáhla. Primárně si však upevňovala moc ve svých zámořských oblastech a také samozřejmě na expandování do nových území.

Ač byla Velká Británie na přelomu devatenáctého a dvacátého století již několik let v ekonomické recesi, tak panovala neskutečným ekonomickým potenciálem. Její obrovské koloniální panství sebou také přinášelo mnoho konkurentů, kteří byli připraveni bojovat s ní o nová území. Velkým překvapením bylo podepsání smlouvy s Japonskem, která byla cílená především proti největšímu britskému rivalovi té doby, tedy Rusku. Následovalo sblížení s Francií, a následně právě i s Ruskem. Zahraniční politika Velké Británie byla však rozpolcená a část společnosti chovala sympatie především k Německu, které se hnalo rapidním ekonomickým růstem do postavení největší kontinentální velmoci, ale bylo obklíčeno nepřáteli. Velká Británie měla s Německem značně komplikované vztahy, které ovlivňovalo mnoho faktorů. V prvé řadě příbuzenský vztah nobility obou zemí byl spíše sblížující faktor, ale britský král Eduard VII. a jeho synovec a německý císař v jedné osobě – Vilém II. byli spíše opačným případem. V jejich vztahu panovala především rivalita a nevraživost. Kromě šlechty obou zemí si byly blízké například i univerzity obou zemí. Na druhé straně mnoho věcí tyto dva státy rozdělovalo. Jak britští tak němečtí spisovatelé svými díly podněcovali k podezřívavosti vůči spoluobčanům z cizích zemí, jako k potenciálním špionům. To využili někteří válkychtiví jedinci ke své propagandě, které nakonec podlehl i vyšší představitelé Velké Británie.

Velkým problémem bylo především námořní zbrojení Německa, které přerostlo až v závody ve zbrojení. Německo se pokoušelo narušit britskou námořní nadvládu, což se mu přes značný nárůst námořních stavů nakonec nepodařilo. Ukázalo se to však býti

kritickým, v pokusech o zlepšení vztahů. Historicky se mluví ještě o problému silného militarismu před první světovou válkou, ale z předcházejících kapitol je patrné, že tento problém nebyl zdaleka tak vážný, jak je někdy popisováno. Ani imperialismus nehrál v tomto ohledu takovou roli, neboť Velká Británie a Německo nebyly imperiální rivalové. V tomto ohledu by byla pravděpodobnější válka mezi Brity a Ruskem či Francií. Myslím si, že britskou zahraniční politiku nelze označit za politiku appeasementu, neboť Velká Británie nenabízela žádné ústupky nebezpečnému Německu. Během jednání zprostředkovaných díky Haldaneově misi důsledně odmítali vyhlásit bezpodmínečnou neutralitu, která by znamenala volné ruce pro Německo v případě evropského konfliktu. Britské odkládání razantnější deklarace jejího postavení v mezinárodním systému, přičítám spíše rozhodování, která strana bude výhodnější a udrží stabilitu v Evropě. Velká Británie se tedy nakonec rozhodla podpořit francouzsko-ruský tábor a po boku těchto spojenců v první světové válce zvítězila.

Summary

This thesis focuses on the actions of Great Britain before First World War. It analyses whether the Great Britain really used the policy of appeasement to avoid possible war at the beginning of 20th century. In the theoretical part there are several concepts of political science and international relations, namely that the concept of balance of power, balance of threats, complex mutual dependence and of course appeasement.

To solve this problem it is necessary to examine the policy of Great Britain before the First World War, especially the relations with other superpowers. First of all, I concentrate on relations with France, which has always been traditional rival of the British Empire, but in the early of 20th century, this two countries made an agreement known as entente cordiale. This events began approximation of Great Britain with the second one European power, concretely with Russia. Tsarist Russia was almost the entire 19th century the biggest British rival and there was several wars and diplomatic conflicts between them, but they entered to war as allies. Another important country was United States, which had logically very strained relations with British. Work also mentioned the role of King Edward VII. (1901-1910).

The main challenge of this thesis is to examine the relations with Germany. Among the aspects that have played a role in this issue, I have included so-called spy mania that began with the enormous help of fiction writers because they predicted huge war in Europe. Militarism and imperialism are often regarded as one of the main reasons of the war, but with the help of the book Niall Ferguson I think I can disprove this statement. On the other hand, naval rivalry and the arms race played a huge role. Very interesting

is view of British society on the Germany, because part of British people was supporters of alliance with Germany. This tendency led to the Haldane mission that could bring the Anglo-German alliance.

According to the obtained information, I finally reviewed that the policy of the United Kingdom does not contain signs of appeasement, because Great Britain did not make concessions or not subject to intimidation. Great Britain just held impartial position, but it was the traditional British approach to international politics since the 19th century

Použitá literatura:

Pramenné zdroje:

Anglo-German Treaty (Heligoland-Zanzibar Treaty), 1. července 1890, dostupné z: http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/606_Anglo-German%20Treaty_110.pdf

Bismarck's Letter of Resignation, 18. března 1890, dostupné z: http://www.germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/742_Bismarck_Resignation_247_JNR.pdf

Obecné zdroje:

ANDERSON, Eugene Newton. *The First Moroccan crisis, 1904-1906*. Chicago: The University of Chicago Press. 1930. 420 s.

BATES, Darrell. *The Fashoda Incident of 1898: Encounter on the Nile*. New York: Oxford University Press, 1984. ISBN 01-921-1771-8.

BENEŠ, Vít. *Realismus*. In: Barša, Pavel (ed.): *Dialog teorií: Filozofická dilemata výzkumu mezinárodních vztahů*. 2009. Praha: SLON.

BEW, John. *Castlereagh: A Life*. New York: Oxford University Press, 2012. ISBN 0199931593.

CLARK, Christopher M. *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914*. First U.S. edition. ISBN 9780061146657.

DUIKER, William J. a Jackson J. SPIELVOGEL. *World History. 6th edition. Australia*. Wadsworth Cengage, 2009 ISBN 9780495569039150014-30.

DUTTON, David. *A History of the Liberal Party since 1900*. Palgrave Macmillan, 2013. ISBN 978-023-0361-898.

DWYER, Philip G. *The Rise of Prussia 1700-1830*. Hoboken: Taylor and Francis, 2014. ISBN 13-178-8703-4.

FERGUSON, Niall. *Nešťastná válka*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2004. ISBN 808656956x.

GARDNER, Hall. *The Failure to Prevent World War I: The Unexpected Armageddon*. ISBN 9781472430564.

GORDON, Craig A. a George L. ALEXANDER, *Force and Statecraft: Diplomatic Problems of Our Time*, 2nd edition, New York: Oxford University Press, 1990.

GRIFFITHS, Martin a Terry O'CALLAGHAN. 2002. *International Relations: The Key Concepts*. New York: Routledge, 399 s. ISBN 04-152-2883-2.

HAMILTON, Richard F. a Holger H. HERWIG. *The Origins of World War I*. New York: Cambridge University Press, 2003. ISBN 0521817358.

HEWITSON, Mark. *Germany and the Causes of the First World War*. Oxford, UK: Berg, 2004. ISBN 1845207297.

HIBBERT, Christopher. *Edward VII: The Last Victorian King*. 1st pub. New York: Palgrave, 2007. ISBN 978-1-4039-8377-0.

HIRSHFIELD, Claire. *The Diplomacy of Partition: Britain, France, and the Creation of Nigeria, 1890-1898*. Hingham, MA: distribution for the U.S. and Canada, Kluwer Boston, 1979. ISBN 9024720990.

HOLLAND, Thomas Erskine. *The European Concert in the Eastern Question: A Collection of Treaties and other Public Acts*. Oxford: The Clarendon press, 1885.

HULL, Isabel V. *The Entourage of Kaiser Wilhelm II: 1888 - 1918*. Cambridge Univ. Press, 2004. ISBN 978-052-1533-218.

CHARMLEY, John. *Splendid Isolation?: Britain, The Balance of Power and the Origins of the First World War*. London: Sceptre, 2000. ISBN 978-034-0657-911.

KENNEDY, Paul. *The Tradition of Appeasement in British Foreign Policy, 1865-1939*, in Paul Kennedy, ed., *Strategy and Diplomacy, 1870-1945* (London: Allen and Unwin, 1983).

KISSINGER, Henry A. *Umění diplomacie: od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Vyd. 3. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-025-7.

KOVÁŘ, Martin. *Haldaneova mise jako interpretační problém: pokus o "změnu kurzu", či projev tradiční politiky Velké Británie vůči spojencům na evropském kontinentě?*. Inter laurum et olivam / eds. Jiří Šouša, Ivana Ebelová Praha: Karolinum, 2007

KREJČÍ, Oskar. *Mezinárodní politika*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Ekopress, 2001. ISBN 80-86119-45-9.

LAMBERT, Andrew D. *The Crimean War: British Grand Strategy against Russia, 1853-56*. 2nd ed. Burlington, VT: Ashgate, 2011, 380 s. ISBN 14-094-1012-9.

MAUROIS, André. *Dějiny Anglie doplněné o novější období Michelem Mohrtem*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1993. ISBN 80-7106-084-4.

MARDER, Arthur J. *From the Dreadnought to Scapa Flow: the Royal Navy in the Fisher era 1904-1919*. Barnsley: Seaforth Publishing, 2013. ISBN 9781848321625.

MEDLICOTT, William N. *The Congress of Berlin and after: A Diplomatic History of the Near Eastern Settlement, 1878-1880*. Hamden, Conn.: Archon Books, 1963. 442 s.

MORGENTHAU, Hans J. *In Defense of the National Interest: A Critical Examination of American Foreign Policy*. Washington, D.C.: University Press of America, 1982. ISBN 0819128465.

MORGENTHAU, Hans J, THOMPSON, Kenneth a David CLINTON. 2006. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Boston: McGraw-Hill Higher Education, 703 s. ISBN 00-728-9539-X.

NĚMEČEK, Jan. *Mnichovská dohoda cesta k destrukci demokracie v Evropě*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 978-802-4609-232.

PADFIELD, Peter. *The Great Naval Race: Anglo-German Naval Rivalry, 1900 - 1914*. Edinburgh: Birlinn, 2005. ISBN 18-434-1013-3.

ROCK, Stephen R. *Appeasement in International Politics*. Lexington, Ky.: University Press of Kentucky, 2000. ISBN 0813121604.

SEARLE, Geoffrey R. *A New England?: Peace and War, 1886-1918*. New York: Oxford University Press, 2004. ISBN 019820714x-.

SCULLY, Richard. *British Images of Germany: Admiration, Antagonism & Ambivalence, 1860-1914*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012. ISBN 02-303-0156-8.

SHEEHAN, Michael. *The Balance of Power: History and Theory*. New York: Routledge, 1996, x, 226 s. ISBN 04-151-1931-6.

SHIRER, William L. *The Rise and Fall of the Third Reich: A History of Nazi Germany*. New York: Simon, 1990. ISBN 9780671728687.

SKŘIVAN, Aleš. *Kapitoly z dějin 19. století: úvod do výuky moderních dějin*. I. 1. vyd. V Plzni: Západočeská univerzita. ISBN 978-80-261-0208-3.

STEVENSON, David a Holger AFFLERBACH. *An Improbable War?: The Outbreak of World War I and European Political Culture before 1914*. New York: Berghahn Books, 2012. ISBN 08-574-5310-6.

SUTHREN, Victor J. *The War of 1812*. Toronto: McClelland, c1999, 288 s. ISBN 9780771083174.

WALT, Stephen M. *The Origins of Alliances*. Ithaca: Cornell University Press, 1987. Cornell studies in security affairs. ISBN 0801494184.

WALTZ, Kenneth N. *Theory of International Politics*. Reading, Mass.: Addison-Wesley Pub. Co., 1979. ISBN 0201083493.

WASSON, Ellis. *Dějiny moderní Británie: od roku 1714 po dnešek*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-802-4732-671

YAVUZ, M a Peter SLUGLETT. *War and Diplomacy: the Russo-Turkish War of 1877-1878 and the Treaty of Berlin*. Salt Lake City: University of Utah Press, c2011, 610 s. ISBN 16-078-1150-2.

Periodické zdroje:

BEST, Antony. Race, *Monarchy, and the Anglo-Japanese Alliance, 1902-1922*. Social Science Japan Journal. 2006-10-05, vol. 9, issue 2. DOI: 10.1093/ssjj/jyl027.

DENNIS, William C. *The Venezuela-British Guiana Boundary Arbitration of 1899*. The American Journal of International Law. 1950, vol. 44, issue 4. DOI: 10.2307/2194990.

GILLARD, D. R. *Salisbury's African Policy and the Heligoland Offer Of 1890*. The English Historical Review. 1960, LXXV, issue 297. DOI: 10.1093/ehr/LXXV.297.631.

HAAS, Ernst B. *The Balance of Power: Prescription, Concept, or Propaganda?*. World Politics. 1953, vol. 5, issue 04. DOI: 10.4324/9780203344613_chapter_4.

v HALE, Oron J. a P. J. V. ROLO. *Entente Cordiale: The Origins and Negotiations of the Anglo-French Agreements of 8 April 1904*. The American Historical Review. 1970, vol. 75, issue 7. DOI: 10.2307/1848057.,

HOWARD, Christopher. *The Policy of Isolation*. The Historical Journal. 1967, vol. 10, issue 01, s. 77-88. DOI: 10.1017/S0018246X00027266.

CHURCHILL, Winston. *The Fashoda Incident (1899)*. Archives of Empire. Duke University Press, 2003-12-17. DOI: 10.1215/9780822385035-016.

IKENBERRY, John G., PAUL, T. V., WIRTZ, James a Michel FORTMANN. *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*. Foreign Affairs. 2005, vol. 84, issue 1. DOI: 10.2307/20034223.

KLEIN, Ira, NEILSON, Keith a Eugene SCHUYLER. *The Anglo-Russian Convention and the Problem of Central Asia, 1907-1914: China and Central Asia*. Journal of British Studies. 1971, vol. 11, issue 1. DOI: 10.1215/9780822376699-013.

KLEIN, Ira a P. J. V. ROLO. *The Anglo-Russian Convention and the Problem of Central Asia, 1907-1914: The Origins and Negotiations of the Anglo-French Agreements of 8 April 1904*. Journal of British Studies. 1971, vol. 11, issue 1. DOI: 10.1086/385621.

KOVÁŘ, Martin. *Nepřátelé či spojenci? Příspěvek ke studiu britsko-německých vztahů před první světovou válkou*. Německé hospodářské dějiny, Acta Oeconomica Pragensia, Vědecký časopis Vysoké školy ekonomické v Praze, ročník 16, č. 1, Praha 2008. ISSN 0572-3043.

MAJOR, Patrick. *Britain and Germany: A Love-Hate Relationship?*. *German History*. 2008-10-01, vol. 26, issue 4. DOI: 10.1093/gerhis/ghn045.

MAURER, John H. *The Anglo-German Naval Rivalry and Informal Arms Control, 1912-1914*. *Journal of Conflict Resolution*. 1992-06-01, vol. 36, issue 2. DOI: 10.1177/0022002792036002004.

MCLEAN, Roderick R. *Kaiser Wilhelm II and the British Royal Family: Anglo-German Dynastic Relations in Political Context, 1890-1914*. *History*. 2001, vol. 86, issue 284. DOI: 10.1111/1468-229X.00202.

NICOLSON, Harold. *The Origins and Development of the Anglo-French Entente*. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. 1954, vol. 30, issue 4. DOI: 10.2307/2608720.

SAGE, Walter N. a Anthony HOWE. *The Oregon Treaty of 1846: The Treaty of Winchester*. *Canadian Historical Review*. 1946, vol. 27, issue 4. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780198201465.001.0001.

SCOTT, James B. 1918. *Lord Haldane's Diary of Negotiations between Germany and England in 1912*. *The American Journal of International Law*. 12(4). DOI: 10.2307/2187790.

SLOAN, Jennie A. *Anglo-American Relations and the Venezuelan Boundary Dispute*. *The Hispanic American Historical Review*. 1938, vol. 18, issue 4. DOI: 10.4135/9781608717613.n794.

STAGG, J. C. A. *The Political Origins of the War of 1812*. *The William and Mary Quarterly*. 1976, vol. 33, issue 4. DOI: 10.2307/1921716.

ROSE, Holland J. *Great Britain and the Eastern Question*. *The Journal of International Relations*. 1922, vol. 12, issue 3. DOI: 10.2307/29738495.

WAIŠOVÁ, Šárka. *Teorie mezinárodních režimů*. *Mezinárodní vztahy, Severní Amerika*, 37, čen. 2002. Dostupné z: <http://mv.iir.cz/article/view/31>.

WEHLER, Hans-Ulrich. *Bismarck's Imperialism 1862–1890*. *Past and Present*. 1970, vol. 48, issue 1. DOI: 10.1093/past/48.1.119.

WILLIAMS, Beryl J. a John A. WHITE. *The Strategic Background to the Anglo-Russian Entente of August 1907*. *The Historical Journal*. 1966, vol. 9, issue 03. DOI: 10.1017/cbo9780511752162.013.

Akademické práce:

HADRAVA, Lukáš. *Strategické partnerství USA a Indie jako způsob vyvažování Číny*. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze.

PERMAN, Tomáš. *Příspěvek ke studiu historiografické diskuse o politice appeasementu v anglicky psané odborné literatuře*. Praha, 2006. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze.

Internetové zdroje:

STRAKOSCH, Chris. *The Origins of the Great War [online]*. 2005. Dostupné z:http://www.historicgreenslopes.com/documents/Booklet_The%20Great%20War%20@%206%20Sep.pdf